

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SPOR YÖNETİCİLİĞİ ANA BİLİM DALI**

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FUTBOL TARAFTARI
FANATİKLİK DURUMU İLE SALDIRGANLIK
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yıldırım Eren BUYRUK

Danışman

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA

SAMSUN
2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Yıldırım Eren BUYRUK tarafından, Prof. Dr. Soner ÇANKAYA danışmanlığında hazırlanan “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK DURUMU İLE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 25.7.2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Soner ÇANKAYA Ondokuz Mayıs Üniversitesi Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç.Dr.Yaşar BARUT Ondokuz Mayıs Üniversitesi Çocuk Gelişimi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Seda SABAH Amasya Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☒

Hayır ☐

22 /08/ 2024

Yıldırım Eren BUYRUK

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK DURUMU İLE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 20.06.2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 17

Tek kaynak oranı : % 3 çıkmıştır.

22 /08 / 2024

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK DURUMU İLE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Yıldırım Eren BUYRUK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Temmuz/2024
Danışman: Prof. Dr. Soner Çankaya

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin futbol taraftarı fanatiklik durumu ile saldırganlık düzeylerinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklem grubunu Ondokuz Mayıs Üniversitesinde öğrenim görmekte olan tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş 235 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, kişisel bilgi formu, Taşmektepligil ve ark. (2015), tarafından geliştirilen Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği ve Buss ve Perry tarafından geliştirilen Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Demirtaş Madran (2012) tarafından yapılan saldırganlık ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmada cinsiyete göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyut ve alt boyut toplam puanlar ile saldırganlık alt boyutları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Medeni duruma göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyut ve alt boyut toplam puanlar ile saldırganlık alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde edilen bulgulara göre, kurumsal aidiyet, şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi düzeyleri ile fiziksel saldırganlık alt boyutunda erkek taraftarların kadın taraftarlara göre yüksek tespit edilmiştir. Ön lisans öğrencilerinin şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi düzeyleri lisansüstü öğrencilerden yüksektir. Spor yapma durumuna göre şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ile kurumsal aidiyet düzeyleri hiç spor yapmayanlar, haftada 1-2, ayda 1-2 spor yapanların yüksek bulunmuştur. Maçları evden ve stadyumdan takip eden öğrencilerin şiddete yönelik düşünce ile fanatiklik düzeyleri maçları kafe ve restoranda izleyen öğrencilere göre yüksek tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre eğitim durumunun futbol taraftarlığı ve saldırganlık düzeylerine etki ettiği ifade edilebilir.

Anahtar Sözcükler: Fanatiklik, Futbol, Saldırganlık, Üniversite öğrencileri

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE FOOTBALL FAN FANATICISM AND AGGRESSIVE LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS

Yıldırım Eren BUYRUK
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Sports Management Programme
Master, July/2024
Supervisor: Prof. Dr. Soner ÇANKAYA

This study aims to examine the football fanaticism and aggression levels of university students. The research sample group consists of 235 volunteer students studying at Ondokuz Mayıs University and selected by random sampling method. Personal information form, Football Fanaticism Scale developed by Taşmektepligil et al. (2015), and aggression scales developed by Buss and Perry, whose Turkish validity and reliability study was conducted by Demirtaş Madran (2012) were used as data collection tools in the study. The study found a significant difference between the total and sub-dimension scores of the football fan fanaticism scale and the sub-dimensions of aggression according to gender ($p<0.05$). According to marital status, a statistically significant difference was found between the students' football fanaticism scale total dimension and sub-dimension total scores and aggression sub-dimensions ($p<0.05$). According to the results, the levels of organisational belonging, tendency to think and act towards violence and physical aggression sub-dimensions of male fans were found to be higher than those of female fans. Associate degree students' thoughts and action tendencies towards violence are higher than those of graduate students. According to the status of doing sports, the levels of thoughts and action tendency towards violence and institutional belonging were higher in those who never do sports, those who do 1-2 sports a week, and 1-2 sports a month. The levels of violent thoughts and fanaticism of the students who follow the matches at home and in the stadium were found to be higher than the students who watch the matches in cafes and restaurants. According to the results obtained, it can be stated that educational status affects football fanaticism and aggression levels.

Keywords: Aggression, Fanaticism, Football, University students

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Spor Yöneticiliği hayatıma ilk adım atışım 2011 yılında Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesine üniversite öğrencisi olarak başlamamla oldu. Lisans eğitimim süresince aktif bir oryantiring sporcusu ve aynı dönem içerisinde kendini öğretmeye adanmış bir oryantiring antrenörü oldum. Bütün bu alanlarda ve akademik eğitim sürecimde beni her zaman destekleyen, bilimin ışığında bana ve nice öğrencilere yol gösteren kıymetli hocam, merhum Prof. Dr. Mehmet Yalçın TAŞMEKTEPLİGİL'e üzerimdeki emeğinden dolayı minnettarlığımı sunarım.

Hayatıma girdiği günden itibaren bana olan inancını hiçbir zaman kaybetmeyen, lisansüstü eğitimimi tamamlamam için daima destek olan eşim Esra BUYRUK'a, hayatımıza daha doğmadan şans getiren biricik oğlum Gökâl BUYRUK'a, yüksek lisans öğrenim döneminde ve tez çalışmam esnasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen hocam ve danışmanım Prof. Dr. Soner ÇANKAYA'ya ve Yüksek Lisans eğitimime başlamamda büyük teşvikleri olan J. Alb. Dr. İrfan CİRİT'e teşekkürü bir borç bilirim. Lisans ve yüksek lisans öğrencilik hayatımda bana daima destek olan, yaşama dair her alanda kıymetli fikirlerini hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmalarımın analizini yapan Doç. Dr. Hamza KÜÇÜK'e, tez çalışmamda desteğini esirgemeyen kıymetli arkadaşım Faik ÖZ'e akademik hayatımda her zaman yanımda duran, babam Ahmet BUYRUK'a, annem Şengül BUYRUK'a, abim Hasan Enes BUYRUK'a teşekkür ederim.

Yıldırım Eren BUYRUK

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	7
2.1. Spor	7
2.2. Futbol.....	9
2.3. Ahlak	11
2.4. Fair Play	12
2.5. Fanatiklik.....	15
2.6. Şiddet.....	17
2.7. Saldırganlık	19
2.8. Futbolda Şiddet ve Saldırganlığı Ortaya Çıkaran Faktörler	24
3. MATERYAL VE YÖNTEM	33
3.1. Örneklem Grubu.....	33
3.2. Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği	33
3.3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	33
3.4. İstatistik Analiz.....	34
3.5. Araştırmanın Etik Boyutu	34
4. BULGULAR.....	35
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	44
6. ÖNERİLER.....	50
KAYNAKLAR	51
EKLER.....	57

SİMGELER VE KISALTMALAR

FDT	: Futbol Disiplin Talimatı
FTFÖ	: Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFF	: Türkiye Futbol Federasyonu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.1 Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları.....	35
Tablo 4.2. Cinsiyete göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri.....	35
Tablo 4.3. Medeni duruma göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri.....	36
Tablo 4.4. Yaş Durumuna göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri.....	37
Tablo 4.5. Kardeş Sayısına göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri.....	38
Tablo 4.6. Anne Baba durumuna göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri	39
Tablo 4.7 Eğitim Durumuna göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri.....	40
Tablo 4.8 Tutulan takım durumuna göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri.....	41
Tablo 4.9. Spor yapma sıklığına göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri	42
Tablo 4.10. Maçları takip etme yerine göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri.....	43

1. GİRİŞ

Spor, geniş kapsamlı rekabetin yanında evrensel ilkeler ve kurallara sahip bir yarışma ve eğlence biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, spor sadece rekabeti değil, aynı zamanda sevgiyi, barışı ve dostluğu da içermektedir. Ancak sporcular ve taraftarlar, bireysel ya da toplumsal sebeplerle bu hedefleri göz ardı ettiğinde, çarpıttığında veya kötüye kullandığında, spor, saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin meydana geldiği bir savaş alanına dönüşmektedir. Bu durum, sporun temel değerlerine ve amaçlarına ciddi şekilde zarar vermektedir.

Günümüzde spor bireylerin sosyalleşmeleri, fiziksel ve zihinsel sağlıklarını en iyi hale getirmek için yapılan aktiviteler olarak görülmektedir. Son günlerde birçok insan farklı dallarda spor aktivitelerine katılım göstermektedir. İnsanlar sporla zihinlerini farklı konulara odaklayarak ve stresten uzaklaşarak zihinsel ve fiziksel hareketlerle kas gruplarının çalışmasıyla fiziksel sağlıklarını korumaya ve daha iyi hale getirmeye çalışmaktadır. Son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle futbol gibi mücadele içeren takım sporlarına yönelim artmaktadır. Seyircilerin gözüne hoş gelen topu kazanmak, gol atmak ve karşı takımı yenmek için yapılan hareketler ve mücadele insanların futbolu izlerken daha çok keyif almalarına neden olmaktadır (Demirci, 2021).

Futbol, on bir oyuncudan oluşan iki takım tarafından belirli kurallar çerçevesinde oynanan bir top oyunudur. Dünyanın en popüler sporu olarak kabul edilen futbol, sadece "güzel oyun" olarak tanımlanmamakta, aynı zamanda dünya çapında milyarlarca dolarlık bir endüstriyi temsil etmektedir. Bu spor, hem kitleleri bir araya getiren kültürel bir fenomen hem de küresel ekonomi üzerinde önemli etkisi bulunan bir iş sektörüdür (Bridgewater ve Stray, 2008).

Futbolun ön plana çıkmasında birçok neden bulunmaktadır. İlk olarak futbolun, insanların avcı-toplayıcı dönemlerde yaşama tutunabilmeleri için gerekli olan hız, çeviklik, hedefe odaklanma ve grup şeklinde hareket etme gibi özelliklerinin evrimsel ve genetik olarak günümüz insanlarına aktarıldığı söylenebilmektedir (SIRC, 2008).

Futbolun diğer özellikleri şunlardır (İnal, 2013):

- Futbol, iki rakip takım arasında, vücut dengesinin önemli olduğu atlama, sıçrama ve yön değiştirme gibi çeşitli hareketlerle oynanan bir oyundur.
- Anlık pozisyonlara uyum sağlarken, uygun alternatiflere ihtiyaç duyulan durumlarda etkili kararlar verme gerekliliği bulunmaktadır.
- Oyun süresince enerjinin dengeli ve dikkatli kullanılması büyük önem taşımaktadır.
- Topsuz hareketlerde, karşı takımdan gol yememek için stratejik davranışlar sergilenmesi gerekmektedir.
- Sahada karşı takıma gol üstünlüğü sağlama amacı taşınmaktadır.
- Futbolcuların sahada yaptıkları veya kaçırdıkları pozisyonlar üzerinden, seyircilerin çeşitli alternatifler geliştirebilmesi mümkündür.
- Aynı takım oyuncularının, ortak bir amaç doğrultusunda iş birliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir.
- Zihinsel yeteneklerin sergilendiği bu oyunda, futbolcuların sahip oldukları hareketlilik, esneklik ve denge gibi bireysel özelliklerini, karşılaştıkları anlık durumlara uyarlamaları gerekmektedir.

Özetle, futbol, büyük bir keyif veren ve izleyicileri ekran başına toplayan, uluslararası heyecan yaratan, hatta bazen ülkeler arasında gerginliklere neden olabilen ve hükümetleri bile etkileyebilen popüler bir spor dalı olarak bilinmektedir. Milyonlarca insan futbol izlemekte ve bu sporun sunduğu heyecana ortak olmaktadır (Doğar, 2002).

Takım tutmak, ilgi duyulan, sevilen bir spor kulübün destekçisi olmak, başarılı olmasını istemektir. Bir takıma ilgi duyan taraftarların galibiyet durumlarına sevinmesi, mağlubiyet durumunda ise üzüntü hissetmesi doğal ve kabul edilebilir bir durum olmaktadır. Fakat yaşanan üzüntü ve sevincin normal olanın üzerine çıkması, duyguların doruklarda yaşanmaya başlanması ise fanatizme işaret etmektedir. Ortaya çıkan fanatizm, spor zevkini sekteye uğratmakta ve seyircilerin stresli, gergin ve öfkeli hissetmesine yol açmaktadır. Spordan beklenen fayda düzeyini en üst düzeye çıkarmak için fanatizm olgusuyla mücadele etmek gerekmektedir (Morkoç, 2017).

Fanatizm, sporla ve özellikle futbolla özdeşleşen bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Sporda kazanma arzusu, kırgınlık, nefret ve intikam duygularıyla birleşerek taraftar şeklinde kendini gösteren fanatizm, sevgi ve nefret anlamında aşırı hareket etmek demektir (Arslan, 2013). Her ne kadar fanatizmin futbolla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu düşünülse de fanatizmi sadece sporla veya futbolla sınırlamak yanlıştır. Fanatizm, ideoloji, siyaset ve din alanında da kendini gösterebilmektedir. Futbol alanında fanatizm, bazen olumlu bazen de olumsuz düşüncelerin temelini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle fanatizm, bir yandan desteklediği kolektife toplumsal onay çerçevesinde koşulsuz bağlılığı ifade ederken, diğer yandan toplumsal olarak onaylanmayan bir çerçeve içinde şiddet dahil aşırı davranışları ifade etmektedir (Taştan, 2009).

Fanatikler, savundukları çeşitli fikir, ideoloji ve görüşler nedeniyle tavizsiz davranan ve çok güçlü duruşlar sergileyen kişilerden oluşmaktadır (Erkal vd., 1997). Bu bireyler, düşüncelerine ve inançlarına olan bağlılıkları nedeniyle çoğu zaman uzlaşmaz ve sert tavırlar sergilemektedirler. Bu durum, sporun barışçıl ve birleştirici doğasına zarar vererek, toplumsal uyumu zedeleyebilmektedir.

Fanatik taraftar, kendini takımı üzerinden taraftarı olduğu takıma adanmış gibi tanımlamaktadır. Yaşadığı yoğun duygu durumunun yanında, taşıdığı fanatik kimliğini daima toplumda paylaşarak ve bu özellikleriyle aile, sevgili, arkadaş çevresi gibi sosyal ortamlarda insanlar tarafından kabul edilmektedir (Or, 2009).

Fanatik olmayan taraftarlara göre fanatik taraftarların takımlarına duygusal olarak çok daha fazla yüksek yoğunlukta bağlılık hissetmektedirler. Fanatiklikte bu bağlılık, taraftarın takımına karşı körü körüne, katı ve bağımlı haline gelmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Poyraz, 2007).

Toplumda, daha çok "fan" kavramı yerine "fanatik" kavramı kullanılmaktadır. Özellikle şiddet olayları meydana geldiğinde, bu tür davranışları sergileyen kişiler fanatik olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda, şiddet kavramı ile fanatizm kavramı sıklıkla eş anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise fanatizm, kuralsızlık olarak da tanımlanabilmektedir (Taştan, 2009).

Fanatizme yerleşen “severken öldürmek” terimini sadece futbol veya bir ülkeyle sınırlamak doğru olmayıp, dünya genelinde ortak bir sorun olduğunu bildirmek daha doğru olmaktadır. Saldırganlık ve şiddet, aşırı coşku, yasa dışılık, hayal kırıklığı,

protesto, haksızlığı inkâr etmek gibi duygu ve eylemleri içermektedir (Arslan, 2013).

Sporda şiddet, uluslararası bir sorun olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, ülkeler sporda şiddetin yaratabileceği olumsuz sonuçları engellemek amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapmaktadır. Ancak bu yasal düzenlemeler ve alınan kararlar, genellikle istenilen sonuçları vermemekte ve sporda şiddet vakaları devam etmektedir. Sporda şiddetin önlenmesi için yapılan yasal düzenlemeler, şiddeti teşvik eden unsurların ortadan kaldırılmasını ve spor etkinliklerinin güvenli bir ortamda gerçekleşmesini hedeflemektedir. Buna rağmen, spor alanlarında ve çevresinde yaşanan şiddet olayları, bu düzenlemelerin etkinliğini sorgulamakta ve daha kapsamlı stratejilerin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Özgüven, 1994).

Günümüzün en popüler spor dallarından biri olan futbolda da ne yazık ki şiddet olayları ile birçok kez karşılaşılmaktadır. Futbol 'da yaşanan şiddet olaylarının spor dalına zarar vermesinin yanı sıra insanları fiziksel ve mental olarak olumsuz açıdan zarar vererek etkilemektedir. Bu durum futbolun uluslararası ligde ve Türkiyede de futbol dünyasının kanayan yarası olarak görülmektedir (Demirci, 2021).

Futbol fanatizmi, taraftarların spor olaylarını tarafsız bir şekilde yorumlamalarını ve objektif bir şekilde değerlendirmelerini engelleyerek fanatizme dönüşebilmektedir (Zelyurt, 2017). Taraftarların takımlarıyla kurdukları duygusal bağlar, tuttukları takımla özdeşleşme düzeylerini yükseltmektedir. Bu özdeşleşme düzeyi arttıkça, taraftarlar daha agresif tutumlar sergileyebilir ve rakip takım taraftarlarının ve sporcularının haklarını göz ardı edebilirler (Can vd., 2020).

Tuttukları takımla aşırı düzeyde özdeş olan taraftarların beklentileri kendi takımının diğer takımı yenmesidir. Onlar takımın başarılarını kendilerinin başarısı olarak görürler. Takımlarının kaybetmesi durumunda ise saldırgan tutumlar gösterebilirler, saldırgan davranışlarda bulunmayı “delikanlılık” ibaresi olarak kabul edip özümseyebilirler.(Bağış, 2021).

Saldırganlık; bedensel ve mental olarak başkasına zarar verebilmek için nefret, öfke ve kızgınlıkla dolu yıkıcı davranış şeklidir (Abay ve Tuğlu, 2000). Saldırganlık, bir bireyin başka birine zarar verme veya tehdit etme gibi geniş bir davranış yelpazesini kapsayan bir fenomendir. Bu eylemler arasında nesne fırlatma, fiziksel veya psikolojik zarar verme, açıkça küfretme ve aşağılama gibi çeşitli biçimler bulunur. Bu tür saldırgan davranışlar sonucunda, zarar gören kişilerde hem fiziksel

hem de psikolojik açıdan zararlar meydana gelebilir (Çolakoğlu ve Solak, 2014).

Futbol taraftarları, saldırgan davranışlar sergileyen aile üyelerini, taraftar grubu liderlerini ve medya figürlerini model olarak görüp saldırganlığı bu kişilerden öğrenebilirler (Bağış, 2021).

Futbol taraftarlarının saldırganlığı, psikolojik olarak üç ana kategoriye ayrılabilir: bireysel saldırganlık (tek bir taraftar tarafından sergilenen), kitlesel saldırganlık (birden fazla taraftarın topluca gösterdiği) ve tamamen şiddet içeren saldırganlık (karşı tarafın kişilerini veya eşyalarını tahrip eden). Bu tür saldırgan davranışlar genellikle grup dinamikleri ve öğrenilmiş davranışlarla ilişkilendirilir ve spor etkinliklerinde şiddetin artmasına yol açabilir (Acet, 2006).

Taraftar kişi tuttuğu futbol takımını seven, takımına ve renklerine duygusal bir bağ ile bağlı olan kişidir. Taraftarlar, bazı durumlarda şiddet eğiliminde olabilirler. Saldırgan davranışlar sergileyen taraftarların kişilikleri üzerinde, holigan veya fanatik bağlılık gibi faktörler etkili olabilir. Özellikle futbol ortamında, fanatikler ve holiganlar şiddetin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır ve bu şiddet olaylarına şiddet yanlısı taraftarların da dahil olmasıyla daha da artabilmektedir (Bilir ve Sangün, 2014).

Taraftarların ve taraftar gruplarının saldırgan davranışları, kavga ve arbede ortamı yaratabilir. Bu saldırganlık sadece rakip takım taraftarlarına fiziksel saldırıları içermemekte, aynı zamanda rakip takımın hakemleri, oyuncularını, kulüp başkanları ve taraftarlarına karşı sözlü saldırılar, tribün koltuklarının yıkılması, sahaya yabancı cisimler atılması gibi çeşitli şekillerde de kendini gösterebilmektedir (Bağış, 2021).

Taraftar grupları, takımlarını yücelterek zaferlerini övüyor ve bu zaferleri sanki kendi başarıları gibi kabul ederek takımla özdeşleşiyorlar. Bu zafer hissi, taraftarlara değer ve üstünlük duygusu kazandırabilirken, aynı zamanda rakip takımları küçümseyerek ve onları insan dışı gibi göstererek düşmanlaştırabilirler. Bu durum, rakip takım taraftarlarını hedef haline getirebilir ve saldırıların odak noktası yapabilir (Girtler, 2006). Bazı taraftarlar stadyumlara kesici aletler getirebilirler. Karagözoğlu ve Mungan Ay'ın araştırmasına göre taraftarların %12'sinin maçlara tehlikeli aletlerle geldiği belirtilmektedir. Bu durum, saldırgan davranışların tepkisel bir şekilde ortaya çıktığını göstermektedir (Karagözoğlu ve Mungan Ay, 1997).

Maçlara katılanların tehlikeli ekipman taşımaları, maç sırasında ve sonrasında ciddi yaralanma ve hatta ölümlere neden olabilecek olaylara yol açabilir. Saldırganlık vakaları sadece rakip taraftarlar arasında değil, aynı takımın farklı taraftar grupları arasında da görülebilmektedir. Bu durum, spor etkinliklerinin güvenliğini ve huzurunu tehdit eden ciddi bir sorundur (Bağış, 2021).

Üniversite Öğrencilerinin Futbol Taraftarı Fanatiklik Durumu ile Saldırganlık Düzeylerini inceleyen ayrı ayrı çalışmalar alanyazında bulunmasına rağmen, yapılan literatür taraması neticesinde aynı örneklem grubuna 2(İki) ölçeğin birlikte kullanıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Spor

Spor, insanlık tarihinin derinliklerinden günümüze kadar süregelen ve çeşitli şekil ve kurallarla varlık gösteren bir olgudur. Antik çağlarda spor, avcılık, savaş hazırlıkları, fiziksel kondisyonun korunması, eğlence ve oyunlar gibi çeşitli fiziksel aktivitelerden oluşmaktaydı. Toplumsal ve kültürel evrim süreçlerine paralel olarak, geleneksel toplum yapısından modern topluma geçiş sürecinde, spor aktiviteleri de sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olmuştur. Bu değişim sürecinde, farklı amaçlarla yapılan fiziksel aktiviteler belirli kurallar çerçevesinde düzenlenerek günümüzde spor olarak adlandırılan düzenli faaliyetler haline gelmiştir. Spor, insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmekte ve kültürel bir miras olarak önemini korumaktadır (Çumralıgil ve Görücü; 2007).

Sanayi Devrimi öncesinde spor, dini ritüeller, gelenekler, törenler ve kamusal etkinliklerle yakından ilişkilendirilmiştir. Ancak bu dönemde spor etkinlikleri, yerel düzeyde önem arz etmesine rağmen, küresel düzeyde organize edilmemiş ve belirli bir kurum tarafından denetlenmemiştir. Dolayısıyla spor bu dönemde sosyal bir kurum olarak tanımlanamazdı. Ancak sanayi kapitalizminin etkisiyle birlikte spor modern toplumsal yapı içerisinde belirgin bir kimlik kazanmıştır. Kurumsal kimlik kazanmasıyla birlikte spor, günümüzde toplumsal bir olgu olarak kabul edilen ve modern sanayi toplumunun kültürel bir ifadesi haline gelmiştir (Aslım; 2007).

Sporda, kendini ifade etme, kültürleri ve gelenekleri temsil etme, uluslararası dostluklar kurma gibi yeni misyonlar ve anlamlar yüklenmiştir. Bu nedenle, sporun "ülkeler arasında kültürel bağların kurulmasında, sorunların çözülmesinde ve dostlukların geliştirilmesinde bir faktör" olarak algılandığına dair görüşler bulunmaktadır (Johnson, 1984).

Başlangıçta toplumsal kültürün bir parçası olarak kabul edilen spor, günümüzde tüm dünyada dönüştürücü ve birleştirici gücünü ortaya koymuştur. Bu sayede spor, siyasal, sosyal ve kültürel değişimin bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Spor, devlet politikalarının bir parçası haline gelerek, mikro düzeyde bireyler arası rekabetin yanı sıra makro düzeyde uluslararası rekabetin bir sembolü haline gelmiştir (Aslım, 2007).

Sonuç olarak spor, sadece kurallara uymakla kalmayıp aynı zamanda rakiplere

saygı göstermek ve değer vermeyi de içermelidir. Sporu, belirlenmiş kurallara uygun olarak yapılacak faaliyetler olarak tanımlayan unsurlar, ahlaki bir perspektif kazandırabilir. Sporun doğası gereği, ahlaki olmayan davranışlarla ilişkilendirilmesi yanlıştır çünkü bu tür davranışlar sportmenliğe aykırıdır. Ancak günümüzde, saha içinde ve tribünlerde yaşanan şiddet olayları sporun, toplumda dostluk, sevgi ve hoşgörü gibi değerlerin ifadesi olmasına zarar verdiği algısını güçlendirmiştir.

Sportmenliğin özellikleri şunlardır (Konter, 2006):

“1-Kurallara ve resmi görevlilere saygı ve ilgi gösterme (resmi görevliler tecrübesiz gözükseler de).

2-Sosyal anlaşmalara saygı ve ilgi gösterme (karşılaşma sonrası el sıkışma, rakibin iyi performansını tanıma, iyi bir kaybeden olma).

3-Rakibe saygı ve ilgi gösterme (rakibine malzemesini ödünç verme, rakibin geç kalmasına rağmen oynamayı kabul etme, oyuncunun sakatlığını avantaj olarak kullanmayı reddetme).

4-Çirkin davranışlardan kaçınma (bir hatadan sonra bozuk davranışlar göstermeme, sadece kişisel kupalar ve ödüller için yarışmama)”

Günümüzde spor, rekabet ve ekonomik faktörler nedeniyle büyük ölçüde popülerlik kazanmış ve çok para kazanılan bir sektör haline gelmiştir. Bu durum, spor müsabakalarında yasa dışı ve ahlaki olmayan faaliyetlerin artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, sporun meslek etiği ilkeleri ve ahlaki sorunlar önem kazanmıştır. Meslek etiği kavramı, sanayileşmenin etkisiyle işgücü ve iş hayatının önem kazanmasıyla literatüre girmiştir (Tanrıverdi, 2012). Spor, insanlık tarihinde kökleri derin olan bir olgudur; doğaya karşı mücadelede kazanılan temel becerilerin yanı sıra estetik, teknik, rekabetçi ve sosyal boyutları içeren bir faaliyettir. Spor, günlük yaşamın rutinlerinden kaçarak huzur içinde oynanabilir, eğlence ve rekabet için bir araç olarak kullanılabilir (Fişek, 1983).

Spor, insanlık tarihinden günümüze kadar varlığını sürdüren ve sürekli evrilen bir aktivitedir. İnsanların doğal çevreyle mücadele becerilerini geliştirmek için başladığı temel fiziksel hareketlerin yanı sıra zamanla bireylerin veya grupların rekabetçi ruhuyla şekillenen ve belirli kurallar çerçevesinde yapılan etkinlikler olarak tanımlanabilir (Amman, 1999). Bu aktivite, genellikle fiziksel ve zihinsel yeteneklerin gelişimine katkıda bulunan, eğitim ve eğlenceyi bir arada sunan bir platformdur (Voigt, 1998). Sporun pratik uygulamaları geniş bir yelpazede yer alır ve genellikle gönüllülük esasına dayanırken, egemen değerler ve ilkelerle şekillenir. Spor, bireylerin

sağlık düzeyini korumasının yanı sıra sosyal etkileşimlerini desteklemek ve kişisel eğlence ihtiyaçlarını karşılamak için düzenlenen her türlü resmi veya günlük fiziksel aktiviteyi kapsar (Ansiklopedisi, 1997). Bu bağlamda spor, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olup, sürekli olarak değişen toplumsal ve kültürel dinamiklere uyum sağlayarak evrilmektedir (Balcı vd., 2018; Taşmektepligil vd., 2009).

Spor, belirlenmiş kurallar çerçevesinde bireylerin fiziksel ve zihinsel yeteneklerini geliştirmek, mücadele etmek veya belirli hedeflere ulaşmak amacıyla gerçekleştirdiği fiziksel aktivitelerin genel adıdır (Tanrıverdi, 2012). Futbol, hentbol, voleybol, basketbol, tenis, binicilik, kayak, güreş ve atletizm gibi çeşitli dalları bulunan spor, günümüzde hem popüler bir meslek alanı hem de yaygın bir sosyal aktivite olarak öne çıkmaktadır.

Spor müsabakaları, dünya genelinde milyonlarca insanı aynı duygular etrafında bir araya getiren önemli etkinliklerdir. Ancak bu etkinlikler bazı kişi ve kurumların ticari çıkarları için kullanılmasıyla ticari bir boyut kazanmaktadır. Bu durum, spor müsabakalarında kazanma arzusunun ön plana çıkmasına ve ahlaki, insani değerlerin arka plana atılmasına yol açabilmektedir. Sonuç olarak, barış, sevgi, dostluk ve sportmenlik gibi değerlerin temel alınması gereken spor, zaman zaman sportmenlik ruhuyla bağdaşmayan şiddet olaylarıyla anılmaktadır. Bu durum, toplumda sporun şiddeti teşvik ettiği algısının oluşmasına neden olmaktadır (Tanrıverdi, 2012).

Günümüzde sporun giderek popüler hale gelmesi, rekabetin artması ve ekonomik getirilerin büyümesi, spor müsabakalarında yasa dışı ve ahlaka aykırı faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Özellikle büyük paraların döndüğü profesyonel spor dallarında, kazanma hırsı ve maddi çıkarlar öne çıkmakta, bu durum sporun etik ve ahlaki değerlerini sorgulamaya itmektedir. Sporun ekonomik bir sektör haline gelmesi, bazı bireylerin ve kurumların çıkarları için sporu bir araç olarak kullanmalarına yol açmıştır. Bu durum, maç sonuçlarını etkilemek veya sporcuların performanslarını manipüle etmek gibi yasa dışı faaliyetlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca sporcular arasında doping gibi hileli yöntemlerin kullanımı da etik sorunları gündeme getirmektedir (Tanrıverdi, 2012).

2.2. Futbol

Günümüz futbolu, İngiltere'de 19. yüzyılın sonlarında resmi olarak ortaya çıkmıştır, bu da tarihi olayların bir sonucudur. 1863 yılında Londra Futbol Federasyonu, futbolu iki gruba ayırdı: el futbolu (ragbi ve daha sonra Amerikan futbolu) ve el dışı futbol. İşçi sınıfı çocuklarının oyun oynadığı, izlediği amatör bir

tesis olarak gelişti. 1888'de ise 12 kulüp, İngiliz Profesyonel Futbol Ligi'ni kurarak bu sporun kurumsal bir şekilde organize olmasını sağladı (Erdoğna, 2008.).

Kurumsal futbolun metalaştırılmadığı dönemlerde, FIFA 1904 yılında Avrupa'daki uluslararası işbirliği ve rekabet yapılarına uygun olarak kuruldu ve 1906'da uluslararası müsabakaların düzenlenmesine karar verildi. İlk FIFA Dünya Kupası maçı ise 1930 yılında Uruguay'da gerçekleştirildi (Erdoğan, 2008.).

Türkiye'de futbol tarihi "Tepyük" olarak bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu oyun, Müslümanlara yasak olup sadece gayrimüslimler tarafından oynanabiliyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında, İngilizler tütün ve pamuk ticaretiyle uğraşmak için Osmanlı topraklarına gelmiş ve ana ticaret limanlarında yerleşmişlerdir. İngilizler önce kendi aralarında futbol oynamaya başladılar ve zamanla bu oyunu Türk komşularına tanıttılar (Erdoğna, 2008). "Futbol" kelimesi, "foot" (ayak) ve "ball" (top) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş ve dilimize "futbol "ya da" ayak topu" olarak geçmiştir (<https://www.etimolojiturkce.com/arama/futbol>)

Televizyonun yaygınlaşması, reklam endüstrisinin büyümesi, ulaşımın kolaylaşması ve kitlelerin tercihlerini şekillendirme ihtiyacının artması gibi etkenler, özellikle 1960'lardan itibaren futbolun giderek tekeller ve yasa dışı sermayenin tercih ettiği bir araç haline gelmesine yol açmıştır (Erdoğan, 2008). Futbol, on bir oyuncudan oluşan iki takım arasında, belirli kurallar çerçevesinde oynanan ve genellikle ayak ve kafa ile topa müdahale edilerek, kaleci hariç el veya kol kullanılmadan paslaşma ve şut çekme yoluyla gol atılması amaçlanan bir oyundur. Topun tamamının rakip kale çizgisinin içinde kalması gerekmektedir (Alsarraı, 2020).

Futbol, bireysel becerilerin önemli olduğu bir oyun olmasına rağmen, aynı zamanda başarı için genellikle takım ruhunun gerektiği "gelişigüzel, sistematik" bir spor olarak tanımlanabilir. Her bir futbolcunun ma öncesinde teknik heyet tarafından verilen görevleri doğru bir şekilde yerine getirmesi gereklidir (Baş, 2008). Futbol, tüm spor dalları içerisinde en dinamik ve rekabetçi olanıdır ve bu nedenle futbolcuların sadece fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel ve psikolojik olarak da dayanıklı olmaları gerekmektedir (Afyon, 1994).

Futbol, uluslararası standartlara uygun olarak oynanan bir spor olarak kabul görmüştür. Oyunun kurallarının basit ve anlaşılır olması, oyun için gerekli alan ve ekipmanlara kolayca erişilebilmesi, her yaş grubundan insanın oynayabilmesi ve özel ekipman gerektirmemesi gibi özellikler, futbolun dünyanın en popüler sporu olmasını sağlamıştır. Ayrıca futbolun popülerliğinde seyircilerin veya taraftarların katkısı da

önemlidir (Baş, 2008).

2.3. Ahlak

Ahlak, Türk Dil Kurumu'na göre insanların toplum içinde uyması gereken davranış biçimleri ve kuralları olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Ahlak kavramının özel bir tanımı yapılırsa, toplum içinde diğer bireylere karşı sorumluluk duygusu taşımak, olumsuz düşünceleri bir kenara bırakıp olumlu düşünmek ve toplum için yararlı, bireyin kendi bedenine ve toplumsal yaşama uygun kurallar oluşturmak olarak da açıklanmaktadır (Cesur, 2003). Ahlak, bireyler arası iletişim ve davranışlarda birlikte oluşturulan normların, toplumsal yarar ve kolektif yaşam için uygun olup olmadığını belirleyen bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2003).

Ahlak, kişisel çıkarlar peşinde koşmak yerine, başkalarının hakları ve yasalarını göz önünde bulundurarak daha yüksek değerler için hareket etmeyi ifade eder. Bu bağlamda, ahlak insan varlığının her alanında ve her türlü insan faaliyetinde mevcut olan bir kavramdır. İnsan olmanın ve insanca bir arada yaşamanın zorunlu bir unsuru olarak kabul edilir. Bu sebeple, ahlak hem geleneksel hem de modern toplumların yaşamında vazgeçilmez bir yer tutmaktadır (Tanrıverdi, 2012).

Etik, toplumun her bireyi gibi sporcuların da mesleğini icra ederken uyması gereken temel kurallardan biridir. Bu, spor müsabakalarında kurallara uymak, kazanma ve kaybetme durumlarında takdir yetkisini kullanmak, sporun temelde bir oyun olduğunu ve kazanmanın veya kaybetmenin ikinci planda olduğunu anlamak ve buna göre hareket etmek anlamına gelir (Tanrıverdi, 2012). Spor, bedenin, zihnin, zekanın, iradenin, duyguların, öz kontrolün, özel ahlaki kaygının ve yaşam tutumunun ortak çalışmasını gerektiren bir olgudur (Tanrıverdi, 2012). Bahsi geçen ahlaki değerler arasında rakibe saygı göstermek, dürüstlük, adalet, hoşgörü, dayanışma, haksız kazanç elde etmeme, din, dil veya ırk ayrımı yapmama, rakibi, hakemi veya oyunu aldatmama gibi genel ilkeler bulunmaktadır. Spor, bu ahlaki değerlerin insanlara öğretilmesinde büyük önem taşır (Tanrıverdi, 2012).

Spor, kazanmak veya şampiyon olmak amacıyla kuralsız mücadele etmek veya ahlaki ve insani değerleri hiçe saymak anlamına gelmez. Aksine, saygı, sevgi, dostluk, kardeşlik gibi ahlaki ve evrensel değerler çerçevesinde mücadele etmek demektir. Bu mücadele, başkalarına zarar vermemek, saygı göstermek, adalet ve merhamet gibi ahlaki kurallar çerçevesinde yürütülmelidir (Tanrıverdi, 2012).

Spor müsabakalarına katılan her insanın belirli bir başarı elde etme hedefi vardır:

rakibini yenmek ve galip gelmektir. Ancak spor, kazanılan başarılar, şampiyonluklar, madalyalar ve ödüller için bir amaç değil, bir araç olmalıdır. Asıl amaç, atletik erdemleri geliştirmektir. Spor, belirlenmiş kurallar ve sportmenlik anlayışı içinde, rakibe en iyi şekilde mücadele ederek yenmeye yönelik bir çaba olarak tanımlanır. Kazanmanın her yolunun kabul edilebilir olduğu düşüncesi ise sportmenlikle bağdaşmaz. Ne yazık ki günümüzde spor etkinliklerinin değeri, elde edilen sonuçlara ve başarıya bağlı olarak belirlenmektedir. Bu durum, sporun "her koşulda kazanma mücadelesi" haline dönüşmesine neden olmuştur. Yani spor, liyakat yerine artık şampiyonluk, madalya ve ödül kazanma amacıyla yapılır hale gelmiştir. Bu yaklaşım, sportif erdemin öneminin göz ardı edildiği bir anlayışı güçlendirmiştir. Sporun asıl amacından uzaklaşması ve sadece başarıya odaklanması, spor müsabakalarının ahlaki değerlerinin zayıflamasına yol açmıştır. Sonuç olarak, sporun rekabetçi ruhu, güreşme ve kazanma arzusu yerine, sportmenlik ve ahlaki değerlere dayalı olmalıdır (Tanrıverdi, 2012).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte halkın spora olan ilgisi artmış ve bu durum sporun bir gelir kaynağı ve ticari bir endüstri haline gelmesine yol açmıştır. Bu süreçte sporun amaçları arasına propaganda ve reklam da eklenmiştir. Bu durum, sporcuların antrenman tarzı, motivasyonu, performans düzeyi, verimliliği, kişilik özellikleri gibi unsurları etkilemektedir (Doğan, 2004). Ayrıca spor endüstrisindeki yüksek işletme sermayesi, yöneticiler, sporcular, seyirciler ve basın üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu nedenle, şampiyonluk ve rekorlara dayalı reklam anlaşmaları ve ek ödemeler, sporcuları yasadışı başarıya yöneltebilmektedir (Yoncalık ve Gündoğdu; 2007).

Çünkü “sporda başarı, alınan ödül olarak vurgulanmakta, dışsal sonuçlar başarının sembolünü, anlamını, önemini oluşturmakta, geçirilen süreç ise vurgulanmamaktadır. Bu çerçevede spor, özellikle kazanma ile ilişkilendirildiğinde fiziksel ve psikolojik şiddeti kabul ederek ve ödüllendirerek onun daha da kötüye gitmesini sağlamaktadır” (Balçıkanlı ve Yıldırım, 2011).

Sporun sportmenlik yerine ekonomik ve politik hedeflerin öne çıkması, insanların güç ve nüfuz elde etmek amacıyla sporla ilgilenmesine yol açmıştır. Bu durum, sportif erdemi gölgede bırakmış ve spor alanlarında tam bir ahlaki çöküşe sebep olmuştur (Tanrıverdi, 2012).

2.4. Fair Play

Tarihsel gelişimde adil oyun ideali incelenirken sıklıkla karşılaşılan sorun, hangi

zaman diliminin başlangıç noktası olarak alınabileceğidir (Yıldıran, 1992). Antik Yunan dönemi, fair play kavramının tarihte çok farklı bir biçimde görüldüğü yerdir (Kasap, 1991). 15. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz turnuva kurallarında sportmenlik dışı davranışları belirtmek için kullanılan "faul oyunu", bu kavramın erken kullanımlarından biridir. 16. yüzyılda ise bu terim genel kullanımda yerini almış ve "fırsat eşitliğini korumak" ve "şövalye düşünce tarzını yansıtmak" anlamında kullanılmıştır. Fair play kavramı, William Shakespeare'in 18. yüzyılın sonlarında bahsettiği ve spor diline girdiği bir kavram olarak da bilinir (Yıldıran, 2004).

Günümüzdeki fair play ilkelerinin sistematik temelleri, 19. yüzyılın Viktorya dönemi İngiltere'sinde atılmıştır ve bu durum o dönemin değişen sosyokültürel yapısıyla doğrudan ilişkilidir (Yıldıran, 2002). Türkiye'de ise fair play davranışı genellikle "sportmenlik" veya "centilmenlik" olarak anılmaktadır. Fair Play kavramının doğrudan ve tamamen "Fair Play" olarak kullanıldığı ilk kaynak, "Erdem Sporda" adlı çalışmadır. Bu çalışma, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından tercüme edilerek 1974 yılında yayımlanmıştır. Böylece Fair Play kavramı Türk literatürüne "sporda erdem" olarak girmiş ve daha sonra "spor erdemi" terimi benimsenmiştir (Erdemli, 1992; Yıldıran, 2004).

1981 yılında Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) tarafından kurulan Adil Oyun Komitesi, spor sektöründeki faaliyetlerde özellikle informal Fair Play yaklaşımlarına örnek teşkil eden davranışları incelemek amacıyla araştırmalar yapmaktadır. Komisyon, Türkiye'de Fair Play ödülü alan sporcuları Uluslararası Fair Play Konseyi'ne aday göstermeye başlamıştır. 1983 yılında, Ulusal Fair Play Ödülü, Konya 1. Lig amatör futbol takımlarından Derbenspor'un kalecisi tarafından kazanılmıştır. Bu ödül, kaleci tarafından gol atma şansı varken topun kale çizgisini geçtiğini hakeme bildirmesi ve bu şekilde maçı kaybetmelerine rağmen doğru olanı yapması nedeniyle verilmiştir. Bu olay, gayri resmi fair play anlayışının benzersiz bir örneğidir. Aynı yıl içinde, bir Türk sporcu, Uluslararası Fair Play Konseyi Ödülü'ne aday gösterilmiş ve Adil Oyun Kupası'nı kazanmıştır. Türkiye daha sonraki yıllarda, çeşitli sporcularının ve spor katılımcılarının uluslararası Fair Play ödülleri kazandığı için tanınmıştır (Yıldıran, 2004).

20. yüzyıl boyunca sporla ilgili artan ticari ve siyasi beklentiler, ahlaki beklentilerin arka plana itilmesine neden olmuş ve profesyonellik arttıkça amatörlüğün önemi giderek azalmıştır. Bu süreçte fair play anlayışı sadece rekabet koşullarının ve fırsat eşitliğinin sağlanması ve korunmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda

sporcuların rakiplerini oyunun gerçekleşmesine olanak sağlayan eşit katılımcılar olarak görmelerini ve yüksek insanî nitelikleri sergilemelerini içermiştir. Bu nitelikler arasında bedensel ve ruhsal dokunulmazlığa saygı gösterme, haksız avantajlardan kaçınma ve kurallara uymanın erdemli kabul edilmesi yer almaktadır (Yıldıran, 2005).

Fair Play kavramı zamanla yaygınlaşmış ve 2000'li yıllarda uluslararası spor camiasının gündemine iki belge sayesinde oturmuştur. Bunlardan ilki, Uluslararası Fair Play Komisyonu (CIFP) tarafından 1974 yılında hazırlanan Fair Play Bildirgesi'dir. Bu bildirme, üye ülkelere gönderilerek temel felsefesini "Başarmayı ve ne pahasına olursa olsun kazanmayı reddetmek" üzerine kurmuştur. Belge sadece sporcuları değil, aynı zamanda yöneticileri, seyircileri, basını, hakemleri ve diğer ilgili tarafları da kapsamaktadır. Türkiye'de ise 1981 yılında kurulan Fair Play Komisyonu, aynı yılın Mayıs ayında Fair Play Ödülleri'ni sahipleriyle buluşturmuştur. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir (Kalkan, 2017).

Adil oyun, sporcuların zor koşullarda bile sabırla, tutarlılıkla ve titizlikle kurallara uyması, fırsat eşitliğini ihlal etmeden haksız avantajlardan kaçınması, rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmamaya çalışması ve rakibini düşman değil, eşit bir ortak olarak görmesi anlamına gelmektedir (Yıldıran, 2002). Spor, insanın psikolojik ve sosyolojik olarak yeniden yapılandırılması veya geliştirilmesi için bir araç olarak görülmektedir (Gül vd., 2021). Adil oyun ise dürüst ve adil bir şekilde oynamak, kurallara uymak, rakibe saygı göstermek, haksız avantajları kabul etmemek, rakibin haksız dezavantajlarından faydalanmamak ve en önemlisi oyundan keyif almak anlamına gelir. Bu anlayış, rakibi yenmek yerine onunla birlikte oynamayı ve attığı gollerin güzelliğini takdir etmeyi içerir (Pehlivan, 2004).

Sportif erdemin iki farklı yönü vardır: resmi (formel) ve yaşamın bir ilkesi olarak gayri resmi (informal) (Erdemli, 1992). Resmi adil oyun, zorunlu hükümler içeren oyun kurallarının kabul edilmesi ve bunlara sıkı sıkıya bağlı kalınmasıyla sınırlıdır. Gayri resmi adil oyun ise yaptırımlarla dayatılmayan, şövalye ruhuyla rakibe ve hakeme saygıyı temel alan bir tutumu ifade eder (Lenk, 2000). Daha açık bir ifadeyle gayri resmi fair play, sporcunun yaptırımlar gerektirmeyen bir şekilde rakibiyle eşit şartlarda rekabet etme isteğini ve sporun kurallarının ötesine geçerek rakibin karşılaşabileceği haksız durumları ortadan kaldırmaya yönelik çabalarını ifade eder. Sporcu, kendi çıkarları ve yargılarına uymasalar bile, hakemlerin kararlarına etki etmeli ve saygı göstermelidir. Bu yaklaşım, hakemlerin kendilerine karşı olsalar bile doğru kararları vermelerine ve kazanma veya kaybetme konusunda dengeli

davranmalarına yardımcı olmaya dayanmaktadır (Ateşoğlu, 1974).

2.5. Fanatiklik

Arıkan (2007), fanatizmi, bir şeye aşırı bağlılık anlamında kullanmaktadır, doğru ya da yanlış olarak ölçmeden ve fanatizm olmadan. Futbolda fanatizm, sadece maç kazanmaya odaklanan, sporun estetik veya güzellik yönleriyle ilgilenmeyen, yalnızca sonuç odaklı, takım renklerine aşırı önem veren davranışlar sergileyen bir kitledir ve destekledikleri takımın marşlarını söylerler (Arıkan, 2007).

Futbol literatürü incelendiğinde, seyirci (spor taraftarı), fanatik, taraftar gibi kavramların sıkça kullanıldığı görülmektedir. Seyirci, spor müsabakalarını doğrudan veya medya aracılığıyla izleyen kişi olarak tanımlanırken, taraftar ise takımına bağlı olan, takımı veya sporcularını takip eden, onlara olumlu duygular besleyen, destekleyen ve futbol isteklerini tatmin eden kişidir. Tuttukları takıma karşı büyük bir tutkuyla bağlı olan kişiye ise fanatik denir (Koruç vd., 2004).

Temel olarak taraftarlık, bir takımı seven insanları içeren kentsel bir ritüeldir. Fanatizm ise bir şeye aşırı coşku ve tutkuyla bağlanma, insanları aşırılıklara sürükleyen körü körüne bağlılık veya bağımlılık olarak tanımlanır (Püsküllüoğlu, 2001). Futbol seyircisi açısından fanatizm, kazanmanın her yolunun meşru olduğuna inanan, sporun estetiğini ve güzelliğini önemsemeyen, sadece sonuçlara odaklanan, takım renklerine ve marşlara büyük önem veren kişiler olarak tanımlanır (Arıkan, 2007). Fanatikler, favori takımları için acımasız derecede tutkulu davranışlar sergilerler. Fanatizm ile amigo kültürü arasındaki en önemli fark, fanatiklerin takımlarına taraftarlardan daha derin bir bağlılık göstermeleridir. Bu bağlılık zamanla bir tür bağımlılığa dönüşebilir ve taraftarlar körü körüne ve fanatik bir şekilde takımlarına bağlanabilirler (Poyraz, 2007).

Fanatik takipçiler, rekabetçi bir ortamda takımlarının kaybetmesine veya sporcularının başarısız olmasına karşı direnç gösterebilirler ve bu durum takipçilerin takıma karşı ilgisiz veya karamsar hale gelmelerine yol açabilir (Jovanovska, 2020). Bu tür fanatik davranışlar zaman zaman şiddete dönüşebilir, bu nedenle bu tutkunun yönetilmesi büyük önem taşır. Spor, sosyal bir fenomendir ve toplumdaki şiddetin azaltılması ve sağlıklı ilişkilerin desteklenmesi amacıyla varlığını sürdürmektedir (Baltaş, 2021). Bu hedef aynı zamanda modern yaşamın ilkelerine de uygundur. Sporcular ve seyirciler için yüksek motivasyonun olduğu bir ortamda, geniş bir izleyici kitlesinin rekabet ortamında fanatizm duygusunu yoğun bir şekilde deneyimlediği düşünülebilir (Budi ve Vidyanyingsih, 2021).

Sosyolojide önemli bir konu olan "grup kimliği" ve "aidiyet", futbolda takıma karşı sadakat davranışını geliştirmekte ve rekabet kavramıyla birlikte önemli bir rol oynamaktadır (Duarte et al., 2017). Bu durum sadece sporcular ve atletler için değil, milyonlarca insanın tuttuğu takımı izlediği futbol ortamında da geçerlidir. Rekabet ortamı, futbol taraftarlarını, duygusal bağlılıkları doğrultusunda takımlarına fedakarlık yapmaya ve herhangi bir kulübü desteklese bile savunmacı tutumlar sergilemeye motive etmektedir. Ancak bu durum, doğru bir şekilde yönetilmediğinde aşırılığa ve kulübe zarar verebilecek olumsuz davranışlara yol açabilir (Setiadi and Frankie, 2019).

Fanatizm ile spor alanı arasındaki ilişkiyi analiz etmek için sporun mevcut durumunu değerlendirmek ve aynı zamanda sporun toplumsal bütünleştirici rolünü vurgulamak önemlidir. Spor etkinlikleri, farklı sosyo-ekonomik kesimlerden insanların ortak bir paydada buluşmasını, birbirlerine destek olmalarını ve heterojen gruplar oluşturmalarını sağlayarak toplumsal birlikteliği destekleyebilir. Ancak bu bütünleştirici etkinin cinsiyete ve sporcunun faaliyet gösterdiği spor türüne göre değişebileceği unutulmamalıdır. Her spor dalının kendine özgü toplulukları ve fan grupları bulunmakta ve bu gruplar arasında farklı dinamikler işlemektedir. Bu çerçevede, sporun bütünleştirici gücünü anlamak ve potansiyel fanatizm risklerini yönetmek için sporda çeşitliliği ve katılımı teşvik etmek önem arz etmektedir (Da Silva ve Las Casas, 2017).

Günümüzde, sporun toplumsal birlikteliğe katkısının online ortama da taşındığı gözlemlenmektedir. Sosyal medya araçları, spor organizasyonlarının insanları bir araya getirme, organize etme ve ortak davranışları teşvik etme konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Kruger and Saayman, 2019). Bu platformlar, spor etkinliklerine olan ilgiyi artırmanın yanı sıra sporseverler arasında sosyal bağların güçlenmesine de katkıda bulunmaktadır. Fanatizm kavramını açıklarken, özellikle futbol endüstrisi ön plana çıkmaktadır. Futbolun ortaya çıkışı ve kulüplerin oluşumu, kentsel modernleşmenin bir ürünü olarak değerlendirilmiş ve bu sporun açık kurallara sahip, izlemesi keyifli ve aynı zamanda son derece fiziksel bir endüstri olduğu kabul edilmiştir (Baltas, 2021; Buraimo et al., 2006).

Spor ortamında, futbol ve taraftarlık ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirilir. Futbol, hem kulüplere hem de sporculara karşı büyük bir bağlılık gerektirir (Doewes et al., 2020). Bu spor, eğlencenin yanı sıra coşkulu taraftarların da katıldığı bir etkinlik olarak kutlanır ve pazarlama alanında önemli bir yer edinmiştir. Kalabalıkları cezbetmesi, aristokratik bir nitelik taşıması ve övünmeyi en üst düzeye çıkarmasıyla

diğer spor dallarından farklılaşmış ve kendine özgü bir fanatizm olgusunu ortaya koymuştur (Kutomanov et al., 2019). Futbolda fanatik davranışların artmasında önemli bir etken de seyircilerin çeşitli davranış dinamikleridir. Boş zamanlarında bu etkinliklere katılmak, bilet almak, takımla ilişkili sosyal medya grupları kurmak, maçları izlemek için çeşitli izleme paketleri satın almak gibi aktiviteler buna örnektir (Dwyer et al., 2018).

2.6. Şiddet

Şiddet genel olarak hareketin, gücün ve kuvvetin yoğunluğunu ve ciddiyetini değerlendirir (Acet, 2001). Bu kelime, aşırı duygusal durumu, olayın yoğunluğunu ve ciddiyetini, kaba ve sert davranışları ve eylemleri ifade eder. Şiddet, özellikle saldırgan eylemleri, kaba kuvvet kullanımını, fiziksel gücün kötüye kullanılmasını, tahrip etme ve yok etme eylemlerini; taş, sopa, silah ve bıçakla yapılan saldırıları içerir ve bireylere ve topluma zarar verir (Yetim, 2000). İnsanların doğasında bulunan ve yaşam koşullarından etkilenen içgüdüsel duygular, şiddeti doğrudan karşı tarafa saldırı biçiminde veya dolaylı olarak mala zarar verme veya müstehcen dil kullanma şeklinde gösterebilir (Talimciler, 2006).

Medeniyet sürecinde şiddet, kontrol altına alınarak başka biçimlere dönüşür ve heyecan arayışının evcilleştirilmiş bir versiyonu olan dövüşme biçimini alır.. "Spor, fiziksel bir gücü gerektirir ve şiddeti engelleyen kurallara uyularak bu fiziksel gücün kullanılmasını sağlar (Talimciler, 2006).

Aslında spor ile şiddet yakın akrabadır çünkü bilindiği gibi futbol şiddeti içinde barındıran bir oyundur (Gültekin et al., 2000). Kazanma hırsını sonuna kadar gözlemleyebileceğimiz, deyim yerindeyse bir erkek oyunudur (Baldık, 2002).

Futboldaki şiddetin en önemli kaynağı “iyi takım-kötü sonuç” çelişkisidir. Bireyin benlik tanımında takım sembollerinin yeri arttıkça bu çelişki büyüyecektir. Çelişkinin büyümesi baskıyı arttıracığından birey, bu çelişkiyi çözebilmek için uygun yükleme kaynaklarına yönelecektir. Bu nedenle futbolda şiddet; kişinin, bilinçli ve kasıtlı bir şekilde sosyal çevresine psikolojik veya fiziki olarak zarar vermeye yönelik bir davranışta ise kişide, saldırı davranışı göstermeye yönelik olan ve nispeten süreklilik özelliği taşıyan bir eğilimi anlatır. Gole giden rakibe yapılan faulü de her defasında saldırı olarak nitelendirmek doğru olmaz. Hiçbir müdahalede bulunmadan rakibin kazanmasına fırsat vermek, spordaki rekabet şartları altında, rakibin kendi amacına ulaşmasını engelleyen ve kurallar içerisinde kalan davranışları, saldırganlıktan ayırmak gerekir (Karagözoğlu ve Ay, 1997).

Başarıyı hedefleyen takımlarda, başarısızlık anında meydana gelen hayal kırıklığı, kaygı ve stres taraftar ve sporcuların centilmenlik dışı eğilimlerini de artırmaktadır. Taraftarların sporcuları şiddete davet eden tezahüratları ile sporcuların seyirci psikolojisini doğrudan etkileyen davranışları, saldırgan bir kimliğe bürünmelerine neden olmaktadır. Örneğin; yönetim ve medya tarafından çok başarılı olacağı şekilde koşullandırılan ve başarısız olan takımın taraftarları için her başarısız sonuç inanç kaybı ve düş kırıklığına uğramış bir taraftarın takımına tepkisi kaçınılmaz olacaktır. Özellikle taraftar gruplarının içindeki gençler ve duygusal ve bilişsel gelişimi yetersiz, kültür düzeyi düşük olan yetişkinler henüz sosyalleşemedikleri için saldırganlık eğilimlerini denetleyemeyip, ekip başlarını da taklit ederek saldırgan tutum ve davranışları güçlene bilmektedir. Genç taraftarların gruplarla bu tarz ilişkileri devam ettikçe saldırgan davranışta bulunmaları, bulundukları ortama bağlıdır. Taraftar gruplarına dahil olan kişilerin olmayan kişilere göre daha saldırgan oldukları gözlenmektedir. Günümüz futbolunda insanların, hayatın her alanında olduğu gibi kazanma ve kaybetme mantığı içerisinde yetiştirilmeleri, futbolda “kazanmanın her şey olduğu” ve “kazanmak için her yolun geçerli olduğu” anlayışını hâkim kılmaktadır. Bu anlayışla, şiddet ve fair-play’in anlam ve önemi konusunda eğitim eksikliği ve yeterli sağduyunun sağlanamayışı, başarıya giden yolda her türlü girişimi (şike, doping, şiddet v.b) doğal saymaktadır. Sportif müsabakaların (özellikle futbol) üstlendiği misyonlardan birisi de müsabakalar kullanılarak kişi veya toplumların kendilerini ifade ettikleri, seslerini duyura bildikleri, kızgınlıklarını veya sevinçlerini çatışmaya dönüştürdükleri alanlar olmasıdır (Cengiz, 2004).

Bu çatışmalarda görünür neden bir gol, bir tezahürat şekli, maç çıkışı bir gerginlik olurken bunların gerisinde uluslararası çekişmeler, din, mezhep farklılıkları, yöresel problemler ve çekişmelerde olabilmektedir. Neticede kitle hareketi halini alan olaylar insanlık tarihinde önemli bir yer tutmaktadır (Erkal vd., 1998).

Zaman zaman sportif müsabakalarda gerek sporcular gerekse taraftarlar arasında bir takım şiddet olaylarının yaşandığına şahit olmaktayız. Bu şiddet olayları yaralanmadan ölüme kadar bir dizi istenmedik neticelerle sonuçlanmaktadır. Bu olaylar din, kültür ve millet ayrımına bakmaksızın dünyanın hemen hemen her ülkesinde yaşanan bir sorun haline gelmiştir. Bu durum akıllara şöyle bir soru getirmiştir: Acaba spor şiddeti ve saldırganlık dürtüsünü tetiklemekte midir (Tanrıverdi, 2012).

İnsan enerji dolu bir varlık olup, bu enerjisi bazen yıkıcı sonuç

doğurabilmektedir. Bazen de ahenk içinde yapıcı ve yaratıcı bir faktör olarak ortaya çıkabilmektedir. Sportif müsabakalar bu enerjinin deşarj edilebilmesi için birer araç, yarışma kuralları ise bu enerjiyi kontrol etme mekanizmalarıdır. Bir başka ifadeyle spor, şiddet ve saldırganlığı kanalizetme, kontrol altında tutma aracıdır (Şahin, 2003).

Buna rağmen birçok spor müsabakalarında, özellikle de futbolda, saldırgan eylemlerin sayı ve şiddetinin arttığını gözlemlemekteyiz. Bu durum akıllara şu tip soruların gelmesine neden olmaktadır. Acaba saha içinde yaşanan bir takım şiddet olayları izleyicilerin saldırganlık duygularını tetiklememekte midir? Tribünde ya da tribün dışında gördüğümüz şiddet olaylarının sebebi saha içinde yaşanan olaylar mıdır? Seyircilerin taşkınlıkları sporcular üzerinde nasıl bir etki bırakmakta, saldırganlık düzeylerini artırmakta mıdır? Yapı itibariyle şiddet içerikli eylemler içeren bazı spor dalları insanların saldırganlık duygularının harekete geçmesine mi neden olmaktadır (Tanrıverdi, 2012) .

Seyircilerin şiddet içerikli eylemlerin sergilenmesinde ise sporcuların kendilerine yönelik tahrik edici hareketleri, hakemin kendi takımlarının aleyhine yanlış verdiğini düşündükleri kararları ve rakip takım oyuncularının kendi taraftarı oldukları takım oyuncularına karşı kural dışı müdahaleleri etkili olabilmektedir (Tanrıverdi, 2012).

Bazı araştırmacılar ise spor müsabakaları ve rekabetin yaşandığı şartların, saldırganlık için uygun zemin oluşturduğunu belirtmektedir (Yetim, 2000).

Sporla ne sporcu ne taraftar ne de izleyici olarak hiçbir ilgisi bulunmadığı halde çevresine şiddet uygulayan nice insan bulunmaktadır. Bu nedenle sportif etkinliklerde yaşanan şiddet olaylarının nedenini ilgili spor dalında aramak yerine toplum gerçekliği içinde aramamız kanaatimizce daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Sporcuları içinde yetiştikleri toplumların dünya görüşünden, geleneklerinden ve kültüründen bağımsız bir şekilde ele almamız mümkün değildir. Çünkü onlar içinde yetiştikleri toplumun sosyal yapısı içinde sosyalleşmekte, o toplumun duygu, düşünce ve değerlerini taşımaktadırlar (Tanrıverdi, 2012).

2.7. Saldırganlık

Saldırganlık kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında, Latince "ad" (doğru) ve "gradi" (adım) kelimelerinden türediğı görülmektedir. İngilizce'de "aggression" olarak kullanılan sözcüğün karşılığı ise "saldırganlık" olarak çevrilirken, "regression" ise geriye gitme anlamında kullanılmaktadır. Buss'a göre "saldırganlık" terimi

"aggression" ile eş anlamlı olarak kullanılır ve bir eylemi ifade eder. Buss Ayrıca "aggressiveness" teriminin bir karakter özelliğini gösterdiğini belirtir ve bu özelliğin saldırgan fiillerle birlikte var olan öfkeyi de kapsadığını vurgular (Şahin, 2003).

"Saldırı", bir bireyin bilinçli ve kasıtlı olarak, sosyal çevresine zarar verme amacıyla gerçekleştirdiği psikolojik veya fiziksel eylemlerini ifade eder. Bu tür davranışlar genellikle öfke, kızgınlık veya başka duygusal tepkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve bireyin etrafındaki insanlara zarar verme niyeti taşır. Saldırganlık, genellikle kontrolsüz bir tepki değil, önceden planlanmış veya ani bir tepki şeklinde gerçekleşebilir, ancak her durumda sosyal ilişkilerde ciddi sonuçlara yol açabilir. "Saldırganlık ise kişide, saldırı davranışı göstermeye yönelik olan ve nispeten süreklilik özelliği taşıyan bir eğilimi anlatır (İkizler,1997). Saldırganlık; başka kişilere ya da nesnelere yönelmiş olan zararlı, yok bilici bir davranış biçimidir" (Köknel,1986:82).

Genel olarak, öfke, kırgınlık ve saldırganlık kavramları birbiriyle yakından ilişkilidir. Öfke ve kırgınlık, saldırgan davranışın duygusal temelini oluşturan başlıca faktörlerdir. Saldırganlık, genellikle öfke ve düşmanlık duygularıyla ilişkilendirilen bir terim olarak, tehdit algısı, aşağılanma veya hayal kırıklığı gibi durumlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkar. Bu duyguların yanı sıra saldırganlık bazen daha derin düzeylerde kırgınlık, nefret ve şiddet gibi yıkıcı duyguları da içerebilir. Saldırgan davranışlar, bu duygusal tepkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve sosyal ilişkilerde ciddi sonuçlara yol açabilen eylemler olarak tanımlanabilir (Kurtiç ve Yaman, 2014).

Saldırganlık genellikle bir başkasına fiziksel veya sözlü zarar verme veya bir şeyi yok etme niyetiyle yapılan bir davranış olarak tanımlanır. Krech ve diğerleri ise saldırganlığı, doğrudan bir engel veya tehdit karşısında gerçekleştirilen bir tür saldırı olarak görüp, bu anlamda bazen "uyum sağlayıcı" bir davranış olarak da değerlendirirler. Ancak bu tür davranışların zararlı sonuçlar doğurabileceğini de belirtirler. Friedman, Sears ve Carlsmith ise 1993 yılında saldırganlığı, fiziksel güç kullanılsa da kullanılmasa da başkalarına zarar verme amacı taşıyan her türlü davranış olarak tanımlarlar. Bu tanımlamalar, saldırganlığın geniş bir yelpazeye sahip olabileceğini ve farklı bağlamlarda ortaya çıkabileceğini vurgular (Kurtiç ve Yaman, 2014).

Bir kişinin saldırgan davranışlarda bulunma eğilimini tanımlamak, genellikle nispeten istikrarlı bir eğilimi ifade eder. Bu tanım, spor bağlamında vurgulanması gereken iki önemli noktayı açıkça ortaya koyar. İlk olarak, saldırganlığın amacı ve

niyetiyle ilgilidir. İkinci nokta ise saldırganlığın hedefidir. Özellikle sporun içinde, seyircileri saldırganlığa sürükleyen en önemli nedenlerden biri, sporcuların saldırgan davranışlarıdır. Bir sporcunun, başka bir kişiye zarar verme niyetiyle ilgili spor dalının kurallarını ihlal etme eğilimidir. Sporda saldırgan davranışlar, sözlü ifadeler, vücut dili ve işaretler aracılığıyla gerçekleştirilir. Rakibe veya hakeme hakaret etmek veya alay etmek, sözlü saldırganlık örneklerine örnektir. Fiziksel saldırganlık ise yumruklar, tenis raketleri gibi araçlarla gerçekleştirilebilir. Rakibi aletlerle tehdit etmek de bu kapsamdadır. Ayrıca belirli el hareketleri veya bakışlarla da bu tür saldırganlıklar kendini gösterebilir. Bu tür saldırgan davranışlar her sektörde ve spor dalında karşımıza çıkabilir ve genellikle ciddi disiplin sorunlarına yol açabilir (Kurtiç ve Yaman, 2014).

Futbol seyircilerinin saldırgan davranışları, psikolojik açıdan üç ana gruba ayrılabilir (Acet, 1997):

Bireysel saldırganlık: Her bir izleyicinin bireysel olarak sergilediği saldırgan davranışları kapsar. Bu tür saldırganlık genellikle bireyin kendi öfke veya hırslarının bir sonucu olarak ortaya çıkar ve genellikle sınırlı bir etkiye sahiptir.

Kitlesel saldırganlık: Bir araya gelmiş birkaç izleyicinin toplu olarak sergilediği saldırgan davranışları ifade eder. Kitlesel saldırganlık, bireysel saldırganlıktan farklı olarak daha koordineli ve organize bir şekilde gerçekleşebilir. Bu tür saldırganlık genellikle belirli koşulların ve süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve bireysel saldırganlıktan daha fazla zarara yol açabilir.

Tamamen şiddet içeren saldırganlık (Holiganlık): Bu tür saldırganlık, karşı tarafı ve çevredeki eşyaları tahrip etmeyi amaçlar. Holiganlık olarak adlandırılan bu saldırganlık türü, en tehlikeli ve zararlı olanıdır. Genellikle büyük bir grup tarafından gerçekleştirilir ve ciddi güvenlik tehditleri oluşturabilir.

Bu saldırganlık türleri, futbol maçlarında veya diğer spor etkinliklerinde çeşitli koşullar altında ortaya çıkabilir ve genellikle güvenlik önlemleri ve disiplin tedbirleri gerektirir.

Freud'un psikanaliz öğretisi, saldırganlığı hayatta kalma ve cinsel ihtiyaçların engellendiği durumlarda ortaya çıkan tepkisel bir davranış olarak ele almıştır. Daha sonra yaptığı çalışmalarda ise insanlarda doğuştan gelen bir saldırganlık, şiddet ve yıkıcılığa yönelik eğilimlerin varlığından bahsetmiştir. Bu eğilimlerin kökeninin, öldürme içgüdü (thanatos) olarak adlandırdığı bir içgüdüden geldiğini savunmuştur. Öldürme içgüdü, yaşam içgüdü (eros) ile birlikte insan davranışlarını şekillendirir;

tüm davranışlar bu iki içgüdünün etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Psikanalist Lorenz ve diğerleri, spor etkinliklerinin özellikle ulusal maçlar gibi büyük organizasyonlar aracılığıyla toplumsal düzeyde saldırganlık eğilimlerini kontrol altına alabileceğini savunmuşlardır. Spor, toplumların kültürel kabullerine göre savaşıma veya savaş içgüdülerini ifade etme ihtiyacını karşılar. Bu bağlamda, futbol gibi spor etkinlikleri, seyircilerin içinde biriken enerjinin saldırganlık göstererek dışa vurulmasına izin veren bir temizleme işlevi görebilir. Spor etkinlikleri, özellikle maç sırasında seyirciler arasında yaşanan heyecan, coşku ve gerilimi kontrol altında tutarak, saldırganlığın toplumsal zarar vermeden ifade edilmesine olanak tanır. Bu, psikanaliz ve sosyal psikoloji açısından, insanların içgüdüsel eğilimlerini yönetme ve toplumsal düzen içinde sağlıklı bir şekilde dışa vurma mekanizması olarak değerlendirilebilir (Kurtiç ve Yaman, 2014).

Müsabakalar sırasında istenmeyen olaylardan biri de seyirci saldırganlığıdır (Karagözoğlu ve Ay, 1997). Günümüzde özellikle futbolda kalabalık şiddeti giderek artmaktadır. Şiddetin önlenmesi, doğru nedenlerin tespiti ile doğru orantılıdır. Şiddetin sosyal, ekonomik, psikolojik ve diğer nedenlerle ilişkili olduğu bir gerçektir (Göral, 1997).

Sosyal öğrenme kuramına göre saldırganlık eğilimi bireyin geçmiş yaşantıları ve deneyimleri ile şekillenmektedir. Bir davranış ödüllendirildikçe, bu davranışın tekrarlanma olasılığı artar ve kişi tatmin miktarını artırır. Bu nedenle, saldırganlığı en iyi açıklayan teori olarak sosyal öğrenme teorisi öne çıkmaktadır.

Taraftarlar açısından bakıldığında, her seyirci desteklediği takımın taraftarlarından oluşan bir grup içinde yer alır. Bu grup içindeki davranış kalıplarını gözlemleyerek, benimser ve benimsediği ölçüde desteklenir ve kabul edilir. Dolayısıyla grup dinamikleri seyircilerin tutum ve davranışlarını şekillendirir. Bu grup bağlılığı, desteklenen takımın kazanmasını teşvik etmenin yanı sıra kazanmayı engelleyebilecek unsurlara (örneğin hakemler, rakip takım oyuncular, rakip taraftarlar) karşı tutumlar geliştirmesine de neden olabilir. Bu durum bazen saldırgan tutumlara yol açabilir (Karagözoğlu ve Ay, 1997).

Seyirci saldırganlığı aynı zamanda bireylerin kendilerini ifade etme ve günlük yaşam zorluklarına meşru bir tepki olarak görebileceği bir alanı da temsil edebilir. Bu bağlamda, spor etkinliklerindeki şiddet olaylarının kökenleri ve sonuçları üzerine yapılacak derinlemesine analizler önem arz etmektedir. “Anılan yaklaşımdaki dikkate değer nokta, bireylerin bu saldırgan davranışlarını legal yoldan ifade edememesi

hâlinde, günlük hayatlarında illegal şekilde (suç işleme, saldırganlık vs.) dile getireceğidir” (Kurtiç ve Yaman, 2014).

Medyanın reyting kaygısı yerine kamuoyunu bilinçlendirme görevini üstlenmesi gerektiği konusunda önemli bir vurgu yapılmaktadır. Spor etkinliklerinde gerginliğe yol açabilecek kelime ve manşetlerden kaçınılması gerektiği belirtilmektedir. Ancak günümüzde sporcuların bu tavsiyelere uymadığı ve müsabakalar öncesinde ve sonrasında rakip oyunculara, yöneticilere ve taraftarlara karşı provokatif konuşmalar yaptığı gözlemlenmektedir. Bu durum, rakip takıma ve taraftarlara karşı ön yargılı davranan taraftarlar arasında düşmanlık duygularının oluşmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, tribünlerde, sahada ve dışında istenmeyen olaylar yaşanmaktadır. Geçmişte el ele statlara giren rakip takım taraftarlarının bugün birbirleriyle ölümüne kavga etmelerinin nedenleri derinlemesine incelenmelidir. Bu bağlamda, sporun sadece kavga ve kaosu yeşerdiği bir ortam olarak sunulmasının gerçeği çarpıtacağı vurgulanmaktadır. Sporun asıl amacının barış, dayanışma ve rekabetin sağlıklı bir şekilde ifade edilmesi olduğu unutulmamalıdır. Medyanın bu sorumluluğu yerine getirerek sporun bu temel değerlerini ön plana çıkarması ve toplumu bilinçlendirmesi gerekmektedir (Tanrıverdi, 2012).

Tribünlerde herhangi bir kaza veya olayın önlenmesi için kesici ve travmatik aletlerin stadyumlara girmesi kesinlikle engellenmelidir. Bu tür aletleri stadyuma sokmaya çalışan kişiler tribünlere alınmamalıdır. Günümüzde sevinç işareti olarak kabul edilen meşaleler gibi malzemelerin kullanımı da çevreye ve diğer insanlara zarar verebileceği için yöneticilerin bu tür eylemleri teşvik etmek yerine engellemeye çalışması gerekmektedir. Yetkililerin, bu tür eylemlere izin vermemesi ve tribünlere yabancı maddelerin sokulmaması son derece önemlidir. Sevinç, üzüntü veya öfke gibi duyguları ifade etmek için kullanılan ilkel yöntemler yerine, daha modern ve güvenli görsel gösteriler ve etkinlikler geliştirilmelidir. Bu, sporun eğlenceli ve güvenli bir ortamda yaşanmasını sağlarken, taraftarların duygusal tepkilerini zararsız ve uygun bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır. Bu sayede tribünlerdeki atmosfer daha kontrollü ve güvenli hale gelir, herkesin spor deneyiminden güvenle yararlanması sağlanır (Tanrıverdi, 2012).

"6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesi Hakkında Kanun", spor müsabakalarında şiddet ve düzensizliği önlemeye yönelik çeşitli tedbirleri ve bu konuda ilgili kişi ve kurumların görev ve sorumluluklarını belirler. Müsabaka öncesi, esnasında veya sonrasında, spor sahalarının içinde ve çevresinde, taraftarların

toplandığı alanlarda alınması gereken güvenlik tedbirlerini detaylandırır. Aynı zamanda şike, teşvik primleri gibi yasaklı fiilleri ve davranışları da kapsar. Kanun, spor müsabakalarının güvenliğini sağlamak için takımların bulunduğu yerlerden, müsabaka alanlarına gidiş-dönüş güzergahlarına kadar geniş bir alanı kapsar. Spor kulüpleri, kulüp yöneticileri, sporcular, hakemler, taraftarlar, taraftar dernekleri, medya kuruluşları, federasyonlar ve diğer ilgili kurumlar üzerine düşen görevleri ve alması gereken tedbirleri belirler. Bu kanun, spor müsabakalarında yaşanabilecek şiddet ve düzensizlikleri önlemek ve spor ortamını güvenli hale getirmek amacıyla önemli düzenlemeler içermektedir (www.mevzuat.gov.tr, 2011).

2.8. Futbolda Şiddet ve Saldırganlığı Ortaya Çıkaran Faktörler

Kitle İletişim Araçları: Kitle iletişim araçları, insanların yakın veya uzak çevrelerinde olan bitenleri öğrenmelerini sağlayan gelişmiş ve uzmanlaşmış araçlardır. Teknolojik ilerlemenin sembolü haline gelmiş olan bu araçlar, geniş insan kitlelerini bir iletişim ağı aracılığıyla birbirine bağlar. Kitle iletişimi, büyük sayıda insanı etkileyecek şekilde iletişimin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi sürecidir. Bu süreçte kullanılan araçlar, belirli teknikler ve teknolojilerle desteklenir ve genellikle medya olarak adlandırılır. Medya, haber, bilgi, eğlence ve diğer içerikleri insanlara ileterek toplumsal etkileşimi sağlayan önemli bir iletişim aracı olarak işlev görür (Yetim, 2000).

Medya, doğru bir şekilde kullanıldığında insanlığa büyük faydalar sağlayabilirken, yanlış kullanıldığında ise toplum üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Medya, çeşitli konularda bilgi sağlayarak insanları derinden etkileyebilir. İnsanlar bilgi edinmek ve boş zamanlarını değerlendirmek için medyaya başvurdıklarında, genellikle yoğun bir rehberlikle karşılaşır. Özellikle eğitim, kültür, spor, coğrafya, ekonomik durum gibi faktörlerin etkisiyle medya, insanlar üzerindeki etkisini artırabilir. Futbol yazarlarının köşe yazıları ve futbol manşetlerindeki içerikler, bir toplumun örf, gelenek ve değerlerine, hatta bir ırka veya topluluğa karşı şiddet veya fanatizmi tetikleyebilir. Örneğin bir yazarın tuttuğu takım aleyhinde yazılar yazması veya rakip takımı desteklemek adına hakemlere, oyunculara veya kulüp yöneticilerine karşı olumsuz ifadeler kullanması, futbolun sosyolojik ve psikolojik boyutunu olumsuz yönde etkileyebilir. Bu tür içerikler, taraftarlar arasında gerginlik ve düşmanlık hislerinin artmasına, hatta fanatizme yol açabilir. Medyanın spor gibi popüler konuları işlerken sorumlulukla hareket etmesi ve toplumda olumlu bir etki yaratması gerekmektedir. Medyanın bilinçli kullanımı, insanların daha sağlıklı bir

şekilde bilgiye ulaşmasını sağlayabilir ve toplumsal uyumun korunmasına katkıda bulunabilir (Çolakoğlu, 2000).

Bu konu incelendiğinde televizyonun çocuklar ve yetişkinler üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde derinlemesine düşünmek önemlidir. Bazı televizyon kanallarının ve gazetelerin yayınladığı şiddet içeren görüntüler ve haberler, gençleri ve çocukları olumsuz yönde etkileyebilir ve kötü örnek olabilir. Bu durum, toplumun en iyi huylu bile olsa artan kırgınlık, nefret ve şiddete yol açabilir, insanların dengesiz davranmasına neden olabilir. Ancak televizyon izlemenin sadece bu etkileri üzerinden ele almak yetersiz olabilir. Çocukların ve gençlerin davranışları üzerinde etkili olan faktörler genellikle daha karmaşıktır. Aile, yaşadıkları toplum, arkadaş çevreleri, okulları ve yaşadıkları deneyimler gibi faktörler, çocukların şiddet içeren davranışlar sergilemesinde daha belirleyicidir. Örneğin ebeveynlerin çocukların psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaması, çocukların ebeveynlerinin şiddet içeren davranışlarını taklit etmesine yol açabilir.

Şiddet içeren davranışlara karşı çıkmak ve çocukların bu tür duygularını serbest bırakmasına izin vermemek önemlidir. Bu, çocukların şiddete eğilimli hale gelmesini engelleyebilir. Dolayısıyla televizyon programlarının etkileri ele alınırken bu faktörlerin dikkate alınması gereklidir. Ayrıca genel olarak şiddetin daha sık görüldüğü düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip toplumlarda, çocukların ve gençlerin şiddete maruz kalma ve şiddeti benimseme riskinin daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, medyanın sorumluluğu büyüktür. Medya, spor gibi popüler konuları işlerken dikkatli olmalı, provokatif içeriklerden kaçınmalı ve şiddeti teşvik etmekten kaçınmalıdır. Medyanın etkin bir şekilde kullanılması, toplumda daha pozitif etkiler yaratılmasına katkı sağlayabilir (Turam, 1996).

Medya, özellikle televizyon, şiddet içeren görüntüleri ve içerikleri yayınlayarak sporun doğasına zarar verebilmektedir. Ancak bu konu, televizyon görüntüleri ve şiddet arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak için daha derinlemesine bir değerlendirme gerektirir. Bryant ve Zillmann'ın (1983) çalışmaları da gösteriyor ki televizyon, izleyiciler üzerinde şiddet etkileri yaratabilir. Televizyonun spor yorumcuları ve gazete spor yazarlarının seçiminde belirli kriterlere uymamanın da izleyici üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Mesela, gazetecilik veya yorumculuk eğitimi almamış kişilerin, hobi veya ikinci iş olarak spor yazarlığı veya yorumculuk yapmaları, bu alanda uzman olmayan kişilerin medyada yer alması, izleyiciye doğru bilgi ve analiz sunma konusunda güvenilirliği zedeleyebilir. Bu durum, sporda şiddeti ve agresif

davranışları teşvik eden bir ortamın oluşmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca televizyon izleyicileri ile saldırganlık arasında bir bağlantı olduğunu savunan gruplar da bulunmaktadır. Bu gruplar, medyanın şiddet içeren içeriklerinin, izleyicilerde agresif tepkiler oluşturabileceğini iddia etmiş ve bu konuda metodolojik çalışmalar yaparak medyanın spor üzerindeki etkilerini araştırmışlardır (Green, 1990).

Hakemler: Hakemler, futbol maçlarının düzenli ve adil bir şekilde oynanmasını sağlayan önemli figürlerdir. Görevleri, maçın kurallara uygun olarak yönetilmesi, oyuncu ve takımlar arasında adil bir denge kurulması ve gerektiğinde cezaların uygulanmasıdır. Modern hakemler, futboldaki sürekli değişimleri takip ederler ve uluslararası kurallara ve talimatlara sıkı sıkıya uyarlar. Hakemlik, yüksek fiziksel ve zihinsel yetkinlikler gerektiren bir meslektir. Hızlı ve dinamik bir oyunda hata yapma riski yüksektir ve bu nedenle hakemlerin karar verme yetileri ve oyunu yönetme becerileri çok önemlidir. Ayrıca hakemlik mesleğinin bilgiye, eğitime ve kültüre dayalı bir portre çizen bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hakemlik yaparken bilgi, mütevazılık, kendine güven, adalet duygusu ve profesyonellik gibi özellikler ön plandadır. Hakemler, sadece maçın yönetiminde değil, aynı zamanda futbolun fair-play ruhunu koruyarak ve sporcunun sağlığını güvence altına alarak önemli bir rol oynarlar. Ancak hakemlik mesleğinin profesyonel bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmemesi veya bu alanda yeterli eğitim ve deneyime sahip olmayan kişilerin hakemlik yapmaya çalışması, maçlarda ve spor olaylarında idari ve hukuki hatalara neden olabilir. Bu durum, müsabakalarda yaşanan olayların sorumluluğunun sadece sporcular, yöneticiler ve taraftarlarla sınırlı kalmayıp, hakemlerin de mesleki hazırlıklarının yetersizliği veya eksikliğiyle ilişkilendirilmesine yol açabilir (Keten, 1993).

Antrenörler ve yöneticilerin maç öncesinde ve sonrasında hakemlere yönelik hitapları, hakemler üzerinde önemli bir psikolojik baskı oluşturabilir. Ayrıca televizyonda yorum yapan eski hakemlerin, futbolcuların ve spor yorumcularının zaman zaman hakaret içeren sert ifadeleri, hakemlerin hatalı kararlar vermesine ve onları hedef haline getirmesine neden olabilmektedir. Bu durum, hakemlerin karar alma süreçlerini etkileyebilir ve maçın akışını olumsuz yönde etkileyebilir. Futbolun doğası gereği hata yapılabilen bir oyun olduğunu unutmamız önemlidir. Yöneticilerin yanlış stratejileri, antrenörlerin hatalı taktikleri, yanlış oyuncu seçimi veya oyuncuların performans eksiklikleri gibi faktörler, maçın sonucunu etkileyebilir. Bu durumda hakemlerin de hata yapabileceğini kabul etmek ve onları hemen suçlamak yerine,

sporun içindeki bu dinamiği anlamak gerekmektedir. Hakemlerin verdiği hatalı kararların futbolun bir parçası olduğunu kabul etmeden, onları taraflı veya suçlu olarak etiketlemek, futboldaki şiddet olaylarının artmasına neden olabilir. Bilimsel araştırmalar da bu görüşü desteklemektedir. Özmaden ve Yıldırım'ın yaptığı bir araştırmaya göre seyirci saldırganlığının büyük bir kısmı (%56,4) hakem kararlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir (Özmaden ve Yıldırım, 2003).

Acet'in (2001) İstanbul'da tarafsız seyirciler arasında yaptığı bir araştırma, müsabakalar sırasındaki provokasyonların çoğunluğunun hakemin kötü yönetiminden kaynaklandığını ortaya koymuştur (%82).

Kulüp Yöneticileri: Kulüp yöneticileri, modern futbolun hızlı gelişimi ve değişimiyle birlikte kulüplerin sadece klasik spor yönetimi değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da sorumluluklarının arttığını görmektedirler. Bu sorumlulukların genişlemesi, yeni organizasyonlara ve faaliyetlere yönelik yeni sorumluluklar ve görevler getirmektedir. Kulüp yönetimi, önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak için güçler ve kişilerle koordineli bir şekilde faaliyet yürüten rasyonel bir eylem olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, kulüp yönetimleri sadece sportif başarıları değil, aynı zamanda finansal sürdürülebilirlik, toplumsal sorumluluk projeleri ve kültürel etkinlikler gibi geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedirler. Bu yönetim anlayışı, kulüplerin modern spor endüstrisindeki konumlarını güçlendirmek ve uzun vadeli başarılarını sağlamak için gereklidir (Sert, 2000).

Yönetici, liderlik becerilerini kullanarak örgütün hedeflerine ulaşmasını sağlayan, örgütün etkin ve verimli çalışmasını sağlayan, bilgili, deneyimli ve akıllı bir kişidir. Futbolun endüstriyellemesiyle birlikte finansal olarak güçlü kulüpler çeşitli iş alanlarında faaliyet göstererek şirketleşmekte ve güçlenmektedir. Bu değişim sürecinde, yukarıdaki tanıma uyan yöneticilerin rolü önemlidir. Zengin kulüpler, yıldız oyuncularını transfer ederek sadece taraftarlarına iyi futbol sunmakla kalmayıp, aynı zamanda ülkenin futbol gelişimine de katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca taraftarların maç öncesi ve sonrası sıraya girmeden rahatça giriş-çıkış yapabilecekleri, maçı konforlu bir şekilde izleyebilecekleri ve kolayca ulaşılabilir stadyumlar inşa ederek, taraftar deneyimini geliştirmekte ve şiddet içeren davranışları önlemekte, rahatsız edici unsurları ortadan kaldırmaktadırlar (Yetim, 2000).

Kulübün hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynayan yöneticinin, kendi ahlaki davranış kurallarını güncel ilke ve standartlara uygun olarak belirlemesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar, hem kendi taraftarlarının hem de rakip takımın

tarafklarlarının kulüp liderlerinin açıklamalarından etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Rona'nın Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon'da oynanan maçlarda polis raporlarına yansıyan şiddet olayları üzerine yaptığı araştırmaya göre katılımcıların %56,3'ü yapılan açıklamalardan etkilendiklerini ifade etmiştir. Kulüp başkanları ve yöneticilerinin rakip takıma yönelik açıklamalarından kısmen etkilenenlerin oranı ise %36,7 olarak belirlenmiştir (Rona, 2003).

Rakip Takım Seyircileri: Rakip takımın seyircileri konusu günümüzde geniş bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu konudaki görüşler, kişisel deneyimlerden bilimsel araştırmalara kadar değişiklik göstermektedir. Ancak genel eğilim, son yıllarda stadyum tribünlerinin sorunlu bir alan haline geldiği yönündedir. Seyirci ve taraftarların davranışlarında istenmeyen değişiklikler gözlemlenmektedir (Yüksel vd., 1998).

Her iki izleyici grubu da uzlaştırıcı yöntemlerin zorlayıcı yöntemlere göre daha etkili olduğuna inandığı için seyirciler arasında bir gerilim ortamı oluşmaktadır. Gruplar arasındaki rekabet, sosyal kimliğin teşvik edilmesinin bir sonucudur ve ilişkilerin bireylerarası düzeyden gruplar arası düzeye geçişinin bir sonucudur. Rakip grupların sayısı veya izleyici sayısı eşit olmadığında, zayıf tarafların saldırı beklentileri daha büyük olabilir. Ancak saldırı isteği düşük olabilir. Güçlü gruplarda saldırı isteği yüksek olabilir, ancak saldırı beklentisi düşük olabilir (Hortaçsu, 1998).

Kalabalık, sürekli tezahürat yapan ve destek veren bir topluluk ise ev sahibi takımın topa müdahale etme ve kafa üstü hakimiyet kurma gibi becerilerini kolaylaştırırken, rakip takımın oyununu zorlaştırabilir. Ancak aşırı alkışlama yüksek desibel seviyelerine ulaşabilir ve bu da saldırgan davranışları teşvik edebilir. Seyirciler, rakip seyircilerin, takımlarına, antrenörlere ve futbolculara karşı çirkin ve saldırgan bağırışlarından etkilenir ve bazen saldırgan eylemlere (çirkin ve saldırgan bağırışlar, yabancı cisim fırlatma vb.) başvurabilirler. Rakip seyircilerin saldırgan davranışları sadece saha içinde değil, saha dışında da devam edebilir. Seyirciler arasında taş, sopa, bıçak ve hatta ateşli silahlarla saldırılar gerçekleşebilir, bu da ciddi yaralanmalara hatta ölümlere neden olabilir (Kuru, 2000).

Antrenörler: Antrenörler, sadece sporcuları müsabakalara hazırlamakla kalmaz, aynı zamanda disiplini geliştirir, bilgi ve becerilerini aktarır, sporcuları kurallar ve taktikler konusunda eğitir ve performanslarını artırmak için çalışır. Ancak antrenörlerin sorumlulukları sadece teknik ve fiziksel eğitimle sınırlı değildir; aynı zamanda sosyal, kültürel ve toplumsal sorumlulukları da vardır. Bir antrenör, öncelikle

insan ilişkilerinde insanî değer yaratmanın önemini bilen bir öğretmen ve liderdir. Ancak günümüzde sporun profesyonelleşmesi, özellikle futbolun endüstri haline gelmesiyle birlikte antrenörlük de profesyonelleşmiştir. Antrenörlerin kulüpleriyle olan sözleşmeleri ve her maçta galibiyet beklentisi gibi faktörler, üzerlerinde büyük baskı oluşturabilir. Bu baskı, antrenörlerin oyun zihniyeti ve karakterleriyle uyumlu olmayan davranışlar sergilemelerine neden olabilir. Antrenörlerin rolü, sadece sahadaki teknik ve taktiksel kararlarla sınırlı değildir; aynı zamanda sporcuların gelişimini desteklemek, takım dinamiğini yönetmek ve toplumsal sorumlulukları yerine getirmek de önemlidir. Bu bağlamda, antrenörlerin insanî ve profesyonel sorumluluklarını dengede tutmaları kritiktir (Kuru, 2000).

Antrenörlerin müsabakalar sırasında seyircilere karşı sorumluluğu son derece önemlidir. Antrenörün yarışma esnasında ve sonrasında kullandığı ifade ve davranışlar, seyirciler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki, izleyiciyi olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir, bu da müsabaka atmosferini büyük ölçüde etkiler. Antrenörlerin sorumlulukları arasında, kazanma hırsıyla yapılan davranışların ve sorumsuz ifadelerin, istenmeyen sonuçlara yol açabileceği bilinciyle hareket etmek bulunmaktadır. Bu nedenle, antrenörlerin iyi eğitim almış olmaları büyük önem taşır. İyi eğitilmiş bir antrenör, çok kültürlü bir bakış açısına sahip olup iletişim becerileri gelişmiş, beden dilini etkili kullanabilen ve karizmatik liderlik özelliklerine sahiptir. Ayrıca antrenörlerin takımlarını her yönüyle (fiziksel, psikolojik vb.) müsabakaya hazırlama, en iyi kadroyu sahaya sürme, zamanında oyuncu değişiklikleri yapabilme, oyunu doğru okuyabilme ve stratejik değişiklikler yapabilme yetenekleri önemlidir. Bu nitelikler, bir antrenörün gereksinim duyduğu temel özellikler arasında yer alır. Bu niteliklere sahip olmayan antrenörler, seyircilerden olumsuz tepkiler alabilir veya saldırgan davranışlarla karşılaşabilirler. Dolayısıyla antrenörlerin sahip oldukları liderlik özellikleri ve profesyonel yetkinlikleri, hem takımın başarısını hem de müsabaka atmosferini olumlu yönde etkileyecek önemli unsurlardır (Acet, 2001).

Futbolcular: Futbolcular, seyirci saldırganlığını artıran önemli faktörlerden biridir. Sahada yaşanan itiş kakışlar, kavgalar, kasıtlı fauller ve kötü davranışlar, hakem kararlarına yönelik aşırı itirazlar, seyircileri kışkırtacak jestler gibi durumlar, seyircilerin tutumlarını olumsuz etkileyebilir. Ayrıca sahada beklenen performansı gösterememek, oyuncuların disiplin dışı hareketleri ve zaman zaman sahadaki varlıkları da seyircilerin saldırganlık eğilimlerini tetikleyen diğer unsurlar arasında yer alır. Geçmişte yaşanan örneklerden bazıları da seyirci saldırganlığını etkileyen

faktörler arasında sayılabilir. Örneğin bir oyuncunun takım değiştirip eski takımının rakibi olarak sahaya çıkması veya rakip oyuncuların hakemi aldatma ve zaman kazanma amaçlı davranışları gibi durumlar, seyirciler arasında gerginlik ve tepkilere yol açabilir. Futbolcuların formasının renginin bile seyirciler üzerinde agresif bir ipucu olarak algılanabileceği belirtilmiştir. Örneğin siyah tişört giyen takımların seyirciler tarafından daha olumsuz karşılandığı gözlemlenmiştir (Kuru, 2000). Ayrıca seyircilerin takım oyuncularıyla yüksek düzeyde özdeşleşmesinin, kendilerini özdeşleştirdikleri kaynağa yönelik saldırgan tepkiler gösterebileceği de vurgulanmıştır. Bu durum, seyirci saldırganlığının psikolojik ve sosyal dinamiklerini anlamak için önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir (Gill, 1986).

Güvenlik Güçleri: Güvenlik güçlerinin spor müsabakalarında rolü, seyirci davranışları ve genel güvenlik açısından kritik öneme sahiptir. Güvenlik güçlerinin müsabakalarda aldığı tedbirler, polisin eylem ve tepkileri seyirciler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle Türkiye'de futbol stadyumlarında şiddet içeren olayların en aza indirilmesi için polisin katkısı büyük önem taşır. Polis, İçişleri Bakanlığı'nın genelgeleri doğrultusunda spor müsabakalarının güvenliğini sağlamak için çeşitli önlemler almaktadır. Bu önlemler, ilgili kurulların katılımıyla planlanmakta ve maç gününde stadyum içi ve çevresinde trafik düzeni ve kamu düzeninin korunmasını içermektedir. Maç sırasında ve sonrasında güvenlik güçlerinin zaman zaman güç kullanması, tribünlerdeki veya stadyum çevresindeki grupları kontrol altına alması, gerekirse gözaltına alması gerekebilmektedir. Ancak bu tür müdahaleler, bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Taraftarların güvenlik güçlerinin şiddet kullanımına tepki göstermesi, zaman zaman şiddetin artmasına yol açabilmektedir. Araştırmalar, taraftarların polis müdahalesinden daha fazla hoşgörü beklediklerini ortaya koymaktadır (Fındıklı, 2000).

Futbol Federasyonu: Futbol federasyonları, birçok ülke gibi Türkiye'de de sporun düzenlenmesi ve yönetilmesi için temel yapı taşlarından biridir. Federasyonlar, çeşitli spor kulüpleri ve derneklerin bir araya gelmesiyle oluşturulan tüzel kişiliklerdir. Spor federasyonları, hem yerel hem de uluslararası düzeyde spor etkinliklerinin yönetiminden sorumlu olan ana kuruluşlardır. Bir spor federasyonu, kendi spor dallarında düzenlenen müsabakaları, toplantıları, kampları ve seminerleri organize eder ve yönetir. Ayrıca antrenörlerin eğitimini sağlar, sporcuların yetiştirilmesi ve eğitimi için gerekli hakem kurslarını düzenler. Başarılı sporcular ve gelecek vaat eden sporcular için çeşitli kamplar ve gelişim kursları da düzenleyerek sporun gelişimine

katkıda bulunur (Demirci, 1986).

Futbol, hem kamunun ilgi alanında önemli bir yer tutar hem de diğer sektörlerden farklı bir yapıya sahiptir, özellikle aktif kulüp sayısı bakımından da belirgin bir farklılık gösterir. Futbol Federasyonu, bu spor dalındaki hemen hemen tüm olaylardan sorumludur ve düzenli işleyişi sağlamak için çeşitli cezai yaptırımlar uygular. Bu cezalar arasında uyarı verme, müsabakadan uzaklaştırma, haklardan yoksun bırakma, seyircisiz oynatma, sahanın kapatılması, para cezası, kayıttan çıkarma ve hatta küme düşürme gibi çeşitli disiplin önlemleri bulunur. Bu yaptırımlar, kulüplerin ve sporcuların davranışlarını düzenlemek, disiplini korumak ve sportif etkinliklerin düzenli ve adil bir ortamda yürütülmesini sağlamak amacıyla uygulanır (Çakmak, 1999).

Futbol Federasyonu, birçok sorumluluğu yerine getirirken zaman zaman dezavantajlarla da karşı karşıya kalabilmektedir. Federasyonun görevlerini yerine getirirken siyasi etkilerle karşılaşması, Cumhurbaşkanlığı seçimi gibi politik konularla ilişkilendirilmesi, ceza uygulamaları ve hakem atamaları gibi konularda ortaya çıkan olaylar, seyirciler arasında tepkilere neden olmuştur. Bu tür tepkiler genellikle seyirciler arasında bir güvensizlik ortamının oluşmasına yol açmıştır. Futbolun merkezi olarak görülen Futbol Federasyonu'na yönelik bu güvensizlik ortamı, seyirci saldırganlığının artmasına ve federasyonun seyirci saldırganlığının nedenlerinden biri olarak algılanmasına neden olmuştur (Kılıç, 2003).

Yasak Beyan ve Demeçler: 5149 sayılı Kanun'un 15. maddesi, futbol maçlarında taraftarları tahrik edici, hakaret edici veya kışkırtıcı konuşma ve beyanları yasaklamaktadır. Bu maddeye göre FDT'nin "Hakaret" başlıklı 31. maddesi, hakemler, rakip takımlar veya taraftarlar gibi kişilere karşı kışkırtıcı veya hakaret edici ifadelerin yasaklandığını belirtmektedir. Bu hükümler çerçevesinde, Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) ve üyelerine, maç görevlilerine, oyunculara, yöneticilere veya diğer ilgili kişilere karşı hakaret eden, küfreden, tehdit eden veya kişilik haklarına zarar veren kişiler, müsabakadan men veya hak kaybı gibi cezalarla cezalandırılacaktır. Örneğin eğer bu tür eylemler maç görevlilerine yönelikse iki veya daha fazla futbolcu veya diğer kişiler üç veya daha fazla müsabakadan men veya uzaklaştırma cezasıyla cezalandırılabilir (TFF, 2008).

FDT'nin 29. maddesi, "sportmenlik dışı davranış" başlığı altında genel bir hüküm içermektedir. Buna göre tutum ve davranışlarıyla sportmenlik veya sportmenlik ahlakına aykırı olan kişiler veya kulüpler, Türkiye Futbol

Federasyonu'nun (TFF) itibarını zedeleyen veya futbolun değerini dūşüren hareketlerde bulunanlar, müsabakalardan men, hak yoksunluğu veya para cezası gibi cezalarla karşılaşabilirler. Özellikle futbolcular ve sportmenlik dışı davranışlarda bulunan diğer kişiler, bu maddeye göre iki veya daha fazla müsabakadan diskalifiye edilme veya geçici haklardan mahrum bırakılma gibi cezalarla karşılaştırılabilirler. Bu tür davranışlar, futbolun fair play prensiplerine aykırı olduğunda ve federasyonun belirlediği kurallara uymadığında uygulanır (TFF, 2008).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada, katılımcıların bazı sosyodemografik özellikleri açısından futbol taraftarı fanatiklik ile saldırganlık düzeylerini incelemek amacıyla betimsel nitelik taşıyan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

3.1. Örneklem Grubu

Araştırmanın örneklemini grubunu Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş 235 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır.

3.2. Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği

“Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği” futbol taraftarlarının fanatiklik düzeylerini belirlemek üzere Taşmektepligil vd., 2015 tarafından geliştirilmiştir. “Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği” (FTFÖ) toplamda 13 maddeden ve 4 ifadeden oluşmaktadır. Söz konusu ifadeler, “a) Kesinlikle Katılıyorum”, “b) Katılıyorum”, “c) Katılmıyorum” ve “d) Hiç Katılmıyorum” biçiminde dört seçeneqli olarak belirlenmiştir. Veriler kodlanırken, “a” seçeneğinden başlayarak sırayla 1, 2, 3, 4 puanları verilmiştir. Ölçeğin 8 maddelik kısmı (birinci faktör) taraftarların “şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimleri”; 5 maddelik kısmı ise (ikinci faktör), “kurumsal aidiyet” duygusuyla ilgili tutumlarını ifade etmektedir. FTFÖ’den alınan, en düşük puan 13, en yüksek puan ise 52’dir. Araştırmada kullanılan FTFÖ ölçeğine göre katılımcıların aldığı toplam puan 13-21 arasında ise “fanatik”, 22-30 arasında ise “takım taraftarı”, 31-52 arasında ise “futbolsever” olarak sınıflandırılmıştır. İzleyicilerin anket sorularına verdikleri cevapların kendi iç tutarlılığını ortaya koymak amacıyla yaptıkları güvenirlik analizi (Cronbach’s Alpha) sonucunda güvenirlik katsayısını 0,875 olarak bulmuşlardır. Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu KMO testi (0,891) ile verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği ise Bartlett küresellik testi ($P<0,001$) ile ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmada Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğinin KMO değeri (0,891) örneklem büyüklüğünün ($n=285$) faktör analizi yapmak için “mükemmel” olduğunu göstermektedir (Taşmektepligil vd., 2015).

3.3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Buss ve Perry’nin geliştirdiği ve ölçeği Türkçeye uyarlayan Demitaş Madran (2013) hazırlamış olduğu Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 29 maddeden oluşmaktadır, saldırganlık ölçeği dört boyutlu olup, beşli Likert tipinde uygulanmıştır. Saldırganlık ölçeği dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları fiziksel

saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlıktan oluşmaktadır. Saldırganlık ölçeğinde puanlama (1) Hiç uygun değil, (2) Çok az uygun, (3) Biraz uygun, (4) Çok uygun, (5) Tamamen uygun cevapları içeren 'li likert tipindedir. Saldırganlık ölçeği güvenirlilik değerleri incelendiğinde Demirtaş Madran (2013)'de Türkçe'ye uyarladığı çalışmasında, genel güvenirlilik Cronbach's alpha değeri (0,85) Alt boyutların incelendiğinde ise fiziksel saldırganlığın Cronbach's alpha değeri (0,78), düşmanlığın Cronbach's alpha değeri (0,78), öfkenin Cronbach's alpha değeri (0,76) ve sözel saldırganlığın Cronbach's alpha değeri (0,48) olduğu görülmektedir (Demirtaş Madran, 2013)

3.4. İstatistik Analiz

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde ilk olarak normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir ($P>0,05$). Çalışmada, ölçek toplam puanlarının kişisel bilgi formunda toplanan sosyo-demografik özelliklere göre kıyaslamasında; ikili gruplar (cinsiyet ve medeni durum) için Student t test, ikiden fazla gruplar (yaş, eğitim durumu vb) için ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve Tukey çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmış, elde edilen bulgular ortalama ve standart sapma ile gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların cevapladıkları iki ölçek toplam puanları arası ilişki Pearson korelasyon katsayısı ile belirlenmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 22.0 V. istatistik paket programı kullanılmıştır.

3.5. Araştırmanın Etik Boyutu

Çalışmaya başlamadan Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 29.03.2023 tarih 2023-85 sayılı kararı ile onay alınmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmaya katılan kişilerin ölçek maddelerine vermiş oldukları cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenirlik katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır

Tablo 4.1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçekler ve alt boyutlar	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği	0,825	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimleri	0,806	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Kurumsal Aidiyet	0,728	Orta Düzeyde Güvenilir
Saldırganlık ölçeği	0,835	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Fiziksel Saldırganlık	0,670	Orta Düzeyde Güvenilir
Düşmanlık	0,821	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Öfke	0,714	Orta Düzeyde Güvenilir
Sözel Saldırganlık	0,786	Orta Düzeyde Güvenilir

Araştırmada katılımcıların Futbol Taraftarı Fanatiklik ile Saldırganlık ölçek toplam maddelerine ve alt boyut maddelerine verilen cevapların iç tutarlılığı orta ve yüksek düzeyde güvenilir bulunmuştur

Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Cinsiyete göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Cinsiyet	n	Ort.	S.S.	t	p
Öfke	Erkek	171	2,74	0,85	-1,065	0,288
	Kadın	64	2,86	0,71		
Fiziksel Saldırganlık	Erkek	171	2,62	0,82	2,441	0,015
	Kadın	64	2,34	0,67		
Sözel saldırganlık	Erkek	171	3,28	0,77	1,819	0,070
	Kadın	64	3,08	0,68		
Düşmanlık	Erkek	171	3,06	0,79	-1,244	0,215
	Kadın	64	3,20	0,81		
Toplam Saldırganlık	Erkek	171	11,68	2,60	0,562	0,574
	Kadın	64	11,48	2,18		
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	Erkek	171	22,79	5,16	-2,536	0,012
	Kadın	64	24,63	4,28		
Kurumsal aidiyet	Erkek	171	14,06	3,49	-2,017	0,045
	Kadın	64	15,05	2,91		
Fanatiklik puanı	Erkek	171	36,85	8,21	-2,468	0,014
	Kadın	64	39,67	6,62		

Tablo 4.2 incelendiğinde erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre saldırganlık alt boyutlarından fiziksel saldırganlık alt boyutunda puanları yüksek bulunmuştur ($p=0,015$). Saldırganlık toplam puan ve diğer alt boyutlarda (öfke, sözel saldırganlık ve düşmanlık) farklılık yoktur ($p>0,05$). Erkek üniversite öğrencilerinin şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi, kurumsal aidiyet ile futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri üniversite öğrencisi kadın taraftarlardan yüksek tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Üniversite öğrencilerinin medeni duruma göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.3’de gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Medeni duruma göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Medeni Durum	n	Ort.	S.S.	t	p
Öfke	Bekar	197	2,87	0,80	4,456	<0,001
	Evli	38	2,25	0,66		
Fiziksel Saldırganlık	Bekar	197	2,61	0,80	3,240	0,001
	Evli	38	2,17	0,59		
Sözel saldırganlık	Bekar	197	3,26	0,75	1,533	0,127
	Evli	38	3,05	0,70		
Düşmanlık	Bekar	197	3,19	0,77	4,217	<0,001
	Evli	38	2,61	0,81		
Toplam Saldırganlık	Bekar	197	11,92	2,47	4,325	<0,001
	Evli	38	10,08	2,01		
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	Evli	197	22,94	5,07	-2,437	0,016
	Bekar	38	25,08	4,23		
Kurumsal aidiyet	Bekar	197	14,17	3,38	-1,613	0,108
	Evli	38	15,13	3,20		
Fanatiklik puanı	Bekar	197	37,12	7,99	-2,231	0,027
	Evli	38	40,21	6,89		

Araştırmada medeni duruma göre öğrencilerin toplam saldırganlık, öfke, fiziksel saldırganlık, düşmanlık alt boyutları karşılaştırıldığında (Tablo 4.3) bekar üniversite öğrencileri evli üniversite öğrencilerinden yüksek puana sahiptir ($p<0,001$). Sözel saldırganlık alt boyutunda farklılık yoktur ($p=0,127$). Şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ile fanatiklik düzeyi bekar olanlarda daha yüksektir ($p<0,05$). Kurumsal aidiyet alt boyut düzeylerinde farklılık yoktur ($p=0,108$).

Üniversite öğrencilerinin yaş durumuna göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.4’de gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Yaş Durumuna göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Yaş grubu	n	Ort.	S.S.	F	p	Fark
Öfke	18-21 yaş (1)	73	2,98	0,69	6,783	0,001	1-2>3
	22-25 yaş (2)	98	2,81	0,90			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	2,48	0,73			
Fiziksel Saldırganlık	18-21 yaş (1)	73	2,68	0,81	2,829	0,010	1-2>3
	22-25 yaş (2)	98	2,60	0,84			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	2,29	0,62			
Sözel saldırganlık	18-21 yaş (1)	73	3,29	0,72	0,873	0,212	
	22-25 yaş (2)	98	3,26	0,82			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	3,08	0,65			
Düşmanlık	18-21 yaş (1)	73	3,27	0,74	4,560	0,001	1-2>3
	22-25 yaş (2)	98	3,17	0,85			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	2,78	0,71			
Toplam Saldırganlık	18-21 yaş (1)	73	12,21	2,29	7,858	<0,001	1-2>3
	22-25 yaş (2)	98	11,83	2,81			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	10,64	1,84			
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	18-21 yaş (1)	73	22,85	5,01	1,600	0,204	
	22-25 yaş (2)	98	23,00	5,46			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	24,23	4,11			
Kurumsal aidiyet	18-21 yaş (1)	73	13,96	3,36	0,648	0,524	
	22-25 yaş (2)	98	14,53	3,67			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	14,44	2,87			
Fanatiklik puanı	18-21 yaş (1)	73	36,81	7,79	0,960	0,384	
	22-25 yaş (2)	98	37,53	8,79			
	26 yaş ve üzeri (3)	64	38,67	6,41			

Araştırmada yaşa göre öğrencilerin saldırganlık düzeyi karşılaştırıldığında öfke, fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve toplam saldırganlık puanlarında 18-21 yaş ile 22-25 yaş arasında olanlar daha yüksek puana sahiptir ($p<0,01$). Futbol taraftarı fanatiklik ölçek boyutları arasında farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$; Tablo 4.4).

Üniversite öğrencilerininin kardeş sayısına göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.5’de gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Kardeş Sayısına göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Kardeş sayısı	n	Ort.	S.S.	F	p
Öfke	1-2 kardeş	87	2,81	0,84	1,039	0,355
	3 kardeş	82	2,67	0,82		
	4 ve üzeri	66	2,85	0,76		
Fiziksel Saldırganlık	1-2 kardeş	87	2,63	0,83	1,023	0,361
	3 kardeş	82	2,46	0,79		
	4 ve üzeri	66	2,52	0,73		
Sözel saldırganlık	1-2 kardeş	87	3,33	0,74	1,840	0,161
	3 kardeş	82	3,11	0,78		
	4 ve üzeri	66	3,23	0,72		
Düşmanlık	1-2 kardeş	87	3,20	0,78	1,828	0,163
	3 kardeş	82	2,97	0,84		
	4 ve üzeri	66	3,11	0,77		
Toplam Saldırganlık	1-2 kardeş	87	11,97	2,61	2,058	0,130
	3 kardeş	82	11,20	2,49		
	4 ve üzeri	66	11,71	2,27		
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	1-2 kardeş	87	22,97	5,31	0,974	0,379
	3 kardeş	82	23,05	5,11		
	4 ve üzeri	66	24,02	4,39		
Kurumsal aidiyet	1-2 kardeş	87	14,11	3,65	0,763	0,468
	3 kardeş	82	14,21	3,36		
	4 ve üzeri	66	14,76	2,98		
Fanatiklik puanı	1-2 kardeş	87	37,08	8,55	0,994	0,372
	3 kardeş	82	37,26	7,97		
	4 ve üzeri	66	38,77	6,83		

Araştırmada kardeş sayısına göre öğrencilerin saldırganlık ve futbol taraftarı fanatiklik alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$; Tablo 4.5).

Üniversite öğrencilerinin anne baba durumuna göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.6’da gösterilmiştir.

Araştırmada aile durumuna göre öğrencilerin saldırganlık alt boyutları (öfke, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık) ve toplam puanda gruplar arasında farklılık yoktur ($p>0,05$, Tablo 4.6). Futbol taraftarları fanatiklik durumunda anne babası boşanmış öğrencilerin annesi ölü öğrencilerden şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi düzeyi daha yüksek tespit edilmiştir. Kurumsal aidiyet ve fanatiklik puanları arasında gruplar arasında farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 4.6. Anne Baba durumuna göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Anne-Baba Durumu	n	Ort.	S.S.	F	p	Fark
Öfke	Baba ölü	12	2,63	0,69	0,289	0,833	
	Anne-Baba Birlikte	207	2,78	0,82			
	Anne ölü	9	2,84	0,93			
	Boşanmış	7	2,57	0,69			
Fiziksel Saldırganlık	Baba ölü	12	2,25	0,91	0,967	0,409	
	Anne-Baba Birlikte	207	2,57	0,80			
	Anne ölü	9	2,28	0,46			
	Boşanmış	7	2,50	0,63			
Sözel saldırganlık	Baba ölü	12	3,14	0,63	0,848	0,469	
	Anne-Baba Birlikte	207	3,24	0,76			
	Anne ölü	9	3,15	0,60			
	Boşanmış	7	2,81	0,60			
Düşmanlık	Baba ölü	12	3,09	0,70	0,908	0,438	
	Anne-Baba Birlikte	207	3,12	0,81			
	Anne ölü	9	2,69	0,77			
	Boşanmış	7	2,98	0,85			
Toplam Saldırganlık	Baba ölü	12	11,11	2,21	0,696	0,555	
	Anne-Baba Birlikte	207	11,71	2,52			
	Anne ölü	9	10,95	2,21			
	Boşanmış	7	10,85	2,55			
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	Baba ölü (1)	12	22,75	3,08	3,183	0,025	3>4
	Anne-Baba Birlikte (2)	207	23,36	5,04			
	Anne ölü (3)	9	26,11	3,72			
	Boşanmış (4)	7	18,57	5,09			
Kurumsal aidiyet	Baba ölü	12	13,83	1,80	0,400	0,753	
	Anne-Baba Birlikte	207	14,37	3,44			
	Anne ölü	9	14,89	3,14			
	Boşanmış	7	13,29	3,68			
Fanatiklik puanı	Baba ölü	12	36,58	4,29	1,896	0,131	
	Anne-Baba Birlikte	207	37,72	8,03			
	Anne ölü	9	41,00	6,20			
	Boşanmış	7	31,86	8,61			

Üniversite öğrencilerinin eğitim durumuna göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.7’de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Eğitim Durumuna göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Eğitim Durumu	n	Ort.	S.S.	F	p	Fark
Öfke	Önlisans	72	2,76	0,87	1,536	0,218	
	Lisans	147	2,81	0,81			
	Lisansüstü	16	2,44	0,48			
Fiziksel Saldırganlık	Önlisans	72	2,65	0,94	1,758	0,175	
	Lisans	147	2,51	0,72			
	Lisansüstü	16	2,27	0,61			
Sözel saldırganlık	Önlisans	72	3,23	0,84	0,009	0,991	
	Lisans	147	3,22	0,71			
	Lisansüstü	16	3,23	0,71			
Düşmanlık	Önlisans	72	3,07	0,84	0,242	0,785	
	Lisans	147	3,12	0,81			
	Lisansüstü	16	2,99	0,49			
Toplam Saldırganlık	Önlisans	72	11,71	2,89	0,694	0,501	
	Lisans	147	11,66	2,35			
	Lisansüstü	16	10,92	1,49			
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	Önlisans	72	21,93	5,94	4,023	0,019	3>1
	Lisans	147	23,84	4,47			
	Lisansüstü	16	24,38	3,86			
Kurumsal aidiyet	Önlisans	72	13,57	3,70	2,952	0,054	
	Lisans	147	14,60	3,21			
	Lisansüstü	16	15,25	2,74			
Fanatiklik puanı	Önlisans	72	35,50	9,34	3,997	0,020	3>1
	Lisans	147	38,44	7,09			
	Lisansüstü	16	39,63	6,10			

Araştırmada eğitim durumuna göre öğrencilerin saldırganlık alt boyutları (öfke, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık) ve toplam puanda önlisans, lisans ve lisansüstü eğitim grupları arasında farklılık yoktur ($p>0,05$, Tablo 4.7). Bulgulara göre, ön lisans öğrencilerinin şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi alt boyutu ile futbol taraftarı fanatiklik düzeyi lisansüstü öğrencilerinden yüksek tespit edilmiştir ($p<0,05$). Kurumsal aidiyet alt boyutunda ise öğrenim durumuna göre farklılık bulunmamıştır ($p=0,054$).

Üniversite öğrencilerinin tuttukları takım değişkenine göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.8’de gösterilmiştir.

Araştırmada tutulan takıma göre öğrencilerin saldırganlık ve futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$; Tablo 4.8).

Tablo 4.8. Tutulan takıma göre öğrencilerin futbol fanatiklik ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Tutulan Takım	n	Ort.	S.S.	F	p
Öfke	Samsunspor	14	2,84	0,80	0,278	0,925
	Fenerbahçe	64	2,71	0,81		
	GS	76	2,73	0,88		
	BJK	43	2,84	0,77		
	Trabzonspor	10	2,94	0,33		
	Diğer	28	2,80	0,86		
Fiziksel Saldırganlık	Samsunspor	14	2,56	0,73	0,803	0,549
	Fenerbahçe	64	2,43	0,76		
	GS	76	2,51	0,73		
	BJK	43	2,59	0,88		
	Trabzonspor	10	2,50	0,82		
	Diğer	28	2,78	0,88		
Sözel saldırganlık	Samsunspor	14	3,14	0,50	1,006	0,415
	Fenerbahçe	64	3,15	0,66		
	GS	76	3,15	0,77		
	BJK	43	3,31	0,93		
	Trabzonspor	10	3,53	0,79		
	Diğer	28	3,38	0,66		
Düşmanlık	Samsunspor	14	3,11	0,89	0,610	0,693
	Fenerbahçe	64	3,14	0,83		
	GS	76	3,06	0,78		
	BJK	43	2,98	0,85		
	Trabzonspor	10	3,08	0,53		
	Diğer	28	3,30	0,77		
Toplam Saldırganlık	Samsunspor	14	11,65	2,30	0,579	0,716
	Fenerbahçe	64	11,43	2,41		
	GS	76	11,45	2,45		
	BJK	43	11,72	2,88		
	Trabzonspor	10	12,05	1,66		
	Diğer	28	12,25	2,54		
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	Samsunspor	14	23,43	6,26	0,797	0,553
	Fenerbahçe	64	22,86	5,27		
	GS	76	23,37	4,70		
	BJK	43	24,42	4,51		
	Trabzonspor	10	23,40	2,95		
	Diğer	28	22,21	5,76		
Kurumsal aidiyet	Samsunspor	14	13,71	4,65	1,538	0,179
	Fenerbahçe	64	13,95	3,12		
	GS	76	14,25	3,24		
	BJK	43	15,56	3,16		
	Trabzonspor	10	14,20	2,57		
	Diğer	28	13,86	3,87		
Fanatiklik puanı	Samsunspor	14	37,14	10,36	1,129	0,346
	Fenerbahçe	64	36,81	8,04		
	GS	76	37,62	7,59		
	BJK	43	39,98	6,96		
	Trabzonspor	10	37,60	4,81		
	Diğer	28	36,07	9,05		

Üniversite öğrencilerinin tuttıkları takım değişkenine göre futbol taraftarı fanatiklik ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.9’da gösterilmiştir.

Tablo 4.9. Spor yapma sıklığına göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Sıklık	n	Ort.	S.S.	F	p	Fark
Öfke	Hiç	27	2,86	0,86	0,542	0,744	
	Hergün	39	2,86	0,92			
	5'den Az.	56	2,81	0,78			
	Haftada 1-2	71	2,71	0,75			
	10'dan Az.	19	2,55	0,90			
	Ayda 1-2	23	2,77	0,78			
Fiziksel Saldırganlık	Hiç	27	2,62	0,88	0,676	0,642	
	Hergün	39	2,63	0,77			
	5'den Az.	56	2,39	0,88			
	Haftada 1-2	71	2,58	0,72			
	10'dan Az.	19	2,44	0,89			
	Ayda 1-2	23	2,62	0,61			
Sözel saldırganlık	Hiç	27	3,07	0,94	0,959	0,444	
	Hergün	39	3,32	0,75			
	5'den Az.	56	3,19	0,69			
	Haftada 1-2	71	3,32	0,71			
	10'dan Az.	19	3,00	0,92			
	Ayda 1-2	23	3,19	0,58			
Düşmanlık	Hiç	27	3,21	0,95	1,003	0,417	
	Hergün	39	3,05	0,67			
	5'den Az.	56	3,00	0,89			
	Haftada 1-2	71	3,22	0,70			
	10'dan Az.	19	2,85	0,91			
	Ayda 1-2	23	3,11	0,78			
Toplam Saldırganlık	Hiç	27	11,76	3,18	0,660	0,654	
	Hergün	39	11,85	2,23			
	5'den Az.	56	11,39	2,62			
	Haftada 1-2	71	11,83	2,24			
	10'dan Az.	19	10,83	2,97			
	Ayda 1-2	23	11,68	2,02			
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	Hergün (1)	27	25,07	5,50	10,596	<0,001	1-3>2-4-6
	Hiç (2)	39	20,59	4,68			
	5'den Az (3)	56	26,27	3,60			
	Haftada 1-2 (4)	71	21,58	4,62			
	10'dan Az. (5)	19	24,32	5,14			
	Ayda 1-2 (6)	23	22,96	4,50			
Kurumsal aidiyet	Hergün (1)	27	16,07	3,42	11,858	<0,001	1-3>2-4-6
	Hiç (2)	39	12,51	3,24			
	5'den Az (3)	56	16,09	2,85			
	Haftada 1-2 (4)	71	13,07	2,94			
	10'dan Az. (5)	19	15,79	2,78			
	Ayda 1-2 (6)	23	13,74	3,12			
Fanatiklik puanı	Hergün (1)	27	41,15	8,58	12,635	<0,001	1-3>2-4-6
	Hiç (2)	39	33,10	7,41			
	5'den Az (3)	56	42,36	5,93			
	Haftada 1-2 (4)	71	34,65	6,98			
	10'dan Az. (5)	19	40,11	7,36			
	Ayda 1-2 (6)	23	36,70	7,09			

Araştırmada spor yapma sıklığına göre öğrencilerin saldırganlık düzeyi ve alt

boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$; Tablo 4.9). Ayda 1-2, haftada 1 ve hiç spor yapmayan öğrencilerin şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ve kurumsal aidiyet ile futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri her gün ve 5’den az spor yapanlara göre yüksek tespit edilmiştir ($p<0,001$).

Üniversite öğrencilerinin maçları takip ettikleri yer değişkenine göre futbol fanatiklik durumu ve saldırganlık düzeyleri Tablo 4.10’da gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Maçları takip etme yerine göre öğrencilerin futbol fanatik durumları ve saldırganlık düzeyleri

Ölçekler ve alt boyutlar	Maçları izleme yeri	n	Ort.	S.S.	F	p	Fark
Öfke	Evde	170	2,72	0,86	1,738	0,178	
	Stadyum	40	2,83	0,75			
	Kafe restoran	25	3,03	0,47			
Fiziksel Salırganlık	Evde	170	2,50	0,80	1,863	0,158	
	Stadyum	40	2,51	0,75			
	Kafe restoran	25	2,83	0,77			
Sözel salırganlık	Evde	170	3,22	0,75	0,696	0,500	
	Stadyum	40	3,15	0,68			
	Kafe restoran	25	3,37	0,87			
Düşmanlık	Evde	170	3,09	0,83	1,404	0,248	
	Stadyum	40	2,99	0,69			
	Kafe restoran	25	3,33	0,76			
Toplam Salırganlık	Evde	170	11,53	2,59	1,962	0,143	
	Stadyum	40	11,47	2,09			
	Kafe restoran	25	12,55	2,28			
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi	Evde (1)	170	23,41	5,00	5,078	0,007	1-2>3
	Stadyum (2)	40	24,48	4,83			
	Kafe restoran (3)	25	20,56	4,41			
Kurumsal aidiyet	Evde	170	14,37	3,27	1,913	0,150	
	Stadyum	40	14,85	3,70			
	Kafe restoran	25	13,20	3,30			
Fanatiklik puanı	Evde	170	37,78	7,75	4,061	0,018	1-2>3
	Stadyum	40	39,33	8,22			
	Kafe restoran	25	33,76	7,37			

Araştırmada maçları takip etme yerine göre öğrencilerin saldırganlık düzeyleri karşılaştırıldığında (Tablo 4.10) gruplar arasında farklılık yoktur ($p>,05$). Futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyut ile şiddete yönelik düşünce ve eylem alt boyutu düzeylerinde maçları kafe ve restoranda izleyenlerin düzeyleri evden ve stadyumdan takip eden öğrencilerden yüksek tespit edilmiştir ($p<0,05$).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada öğrencilerin futbol taraftarlıkları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki bazı değişkenler göz önünde bulundurularak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada cinsiyete göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatizm ile saldırganlık düzeyleri arasında ilişkiye rastlanılmıştır. Bulgular neticesinde, erkek katılımcıların fiziksel saldırganlık düzeylerinin kadın taraftarlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda erkeklerin kadınlara göre daha fazla fiziksel saldırgan davranışlar gösterdiği tespit edilmiştir (Tuckers and Parks, 2001; Björkqvist, 2018). Saldırganlık seviyesini etkileyen farklı faktörler olabilir. Bu faktörler sosyal ve çevresel faktörlerle ilişkili olabileceği gibi erkeklerin maruz kaldıkları oyunların içerikleri ile ilişkili olabilir. Bununla birlikte erkeklerden beklenen toplumsal görevler de burada etkili olabilir. Özellikle üniversite öğrencilerinin mezuniyet sonrası içlerinde bulunacakları sosyal şartlar erkeklerde saldırganlık seviyesini arttırabilir. Günay ve Akgün (2023), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada erkeklerin kadınlara göre fiziksel saldırganlık puanlarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında cinsiyet rolleri ve toplumsal sorumlulukların etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Çelik vd. (2017), lise öğrencilerinde saldırganlık durumunu incelemiş, edilgen saldırganlık puanlarında erkeklerin daha yüksek puana sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışmada elde ettiğimiz kurumsal aidiyet ile şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi düzeylerinde erkek taraftarların kadın taraftarlara göre yüksek olması bu sonuçla benzerlik göstermektedir. Yıldırım ve Kızılay (2023), beden eğitimi ve diğer branş öğretmenlerinin saldırganlık düzeyini incelemiş, erkeklerin fiziksel saldırganlık puanlarının yüksek olduğunu ifade etmiştir. Erkeklerin fiziksel saldırganlık seviyesindeki artışın biyolojik olarak testosteron seviyesi ile ilişkili olabileceğini belirtmişlerdir. Erkeklerin rekabetçi ortamda büyümelerinin agresif ve dominant olmalarına etki edebileceği ifade edilmiştir. Toplumsal normlar erkeklerin daha kadınlara göre daha saldırgan olabileceği şeklinde ifade edilebilmektedir. Özellikle erkeklerin toplumsal yapı içerisinde kendilerine atfedilen sorumluluklar, beklenen görevler erkeklerde farklı duydu durumlarına aktarıma sebep olabilir. Bu durum da futbol taraftarlığına ve şiddete yönelik düşünce ve eylem eğiliminde kendini ortaya çıkartmış olabilir.

Erkek üniversite öğrencilerinin fanatiklik düzeylerinin kadınlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın oluşmasında erkek öğrencilerin futbol maçlarını kendilerini ifade edebildikleri bir sosyalleşme unsuru olarak görmesi ile ilişkili olabilir. Bir futbol takımının taraftarı olarak kendilerine bir aidiyet arayışı da bu duruma etki edebilir. Akpunar (2024), futbolun farklı özellik ve statüdeki bireyleri bir araya getirmesi ile kimliklerin etkileneceğini belirtmiştir. Zelyurt (2019), futbol taraftarlığının insan hayatında kapladığı alanı kimlik biçimi ile ilişkilendirmiştir. Bu durum çalışmada elde ettiğimiz erkek üniversite öğrencilerinin fanatiklik düzeyinin kadınlardan yüksek olması ile ilişkili olabilir. Kadın üniversite öğrencileri taraftarlık seviyesinde futbol seyircisiyken erkek taraftarlar takım aidiyeti üzerinden toplumsal statü arayışı içinde olabilirler.

Araştırmada medeni duruma göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik ile saldırganlık düzeyleri arasında ilişkiye rastlanılmıştır. Bulgular neticesinde, öfke, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık alt boyutları ile şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ile futbol taraftarları fanatiklik düzeylerinde evli taraftarlara göre yüksek belirlenmiştir. Göksel ve Kul (2023), katılımcıların medeni durum değişkenine göre medeni durumu bekar olan katılımcıların, evli olan katılımcılara göre rakibe yönelik nefret düzeylerinin daha yüksek olduğu ve rakibe yönelik saygı düzeylerinde ise daha düşük olduğu belirlenmiştir. Yapılan bu çalışma sonucu elde ettiğimiz bulguları destekler niteliktedir. Koçer (2012), evli taraftarların bekâr taraftarlara göre, takımları kaybettiğinde daha az saldırgan davranışta bulundukları ve medyada çıkan olumsuz haberlerden daha az etkilendiklerini ifade etmiştir. Evli futbol taraftarlarının aile kavramını benimsemesi ve aile içi saygınlık durumunun bu duruma etki ettiği söylenebilir.

Araştırmada yaşa göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri ile saldırganlık düzeyleri arasında genel olarak bir ilişki tespit edilmemiştir. Yalnızca öfke, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık alt boyutlarında anlamlı ilişkiye rastlanılmıştır. Bulgulara göre 26 yaş ve üzeri taraftarların öfke, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık toplam puanları 18-21 ve 22-25 yaş gruplarına göre daha az tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin yaşa göre fanatiklik göstermediği tespit edilmiştir. Durmaz ve Buran (2023) yaptıkları çalışmada yaş değişkeninin fanatiklik durumuna etki etmediğini tespit etmiştir. Bununla birlikte literatür incelendiğinde farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Doğaner vd. (2021), 26-35 yaş grubunda yer alan kişilerin fanatiklik puanının yüksek olduğunu ifade etmiştir. Güler (2020) yaptığı çalışmada 17-

20 yaş grubunun 21-24 yaş grubundan daha yüksek puanlara sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışmalardan elde edilen sonuçlar, futbol fanatikliği için yaş değişkeninin farklı sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Yaptığımız çalışmayı destekler nitelikte Koçer (2012) 18 yaşından küçük taraftarların diğer yaş gruplarına göre daha fazla şiddet ve saldırganlık eğilimi içinde oldukları, takım yenilgisinden ve çevredeki olay ve olgulardan daha fazla etkilendikleri görülmektedir. Roversi (1991) benzer şekilde İtalyan futbol severleri içeren araştırmasında, genç taraftarların rakiplerine yönelik nefret ve saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Zani ve Kirchler (1991) bu sonuca paralel olarak özellikle genç ve kendini adanmış futbolseverlerin rakiplerine karşı daha agresif olduğunu ortaya çıkarmıştır. Demir ve Talimciler (2014) sosyal medyada futbol ve nefret söylemini incelemişlerdir. Bu bağlamda sosyal medyayı genç yaş grubundaki bireylerin daha çok kullandığı, nefrete yönelik yazı ve görsellerin çoğunlukla paylaşıldığı ve nefrete yönelik içeriklerin günlük yaşam uygulamalarına yansıdığını dolayısıyla bu durumun toplumsal olarak problem oluşturabileceğini ifade etmişlerdir. Yaptığımız çalışmaları destekler nitelikte çalışmaların sonuçlarına bakıldığında da yaş azaldıkça öfke, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık düzeyinde artma meydana geldiğini söylenebilir. Çalışmalardan elde edilen sonuçlar, futbol fanatikliği için yaş değişkeninin farklı sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında sosyal çevrenin etkisi olabileceği gibi, eğitim durumu da bir etken olabilir.

Araştırmada kardeş sayısına göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyut ve alt boyut toplam puanlar ile saldırganlık ölçek alt boyutları arasında herhangi bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Uluişik (2015) tarafından yapılan ‘Spor Yapan ya da Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Stres ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi (Burdur İli Örneği)’ çalışmasında tüm saldırganlık alt puanlarında kardeş sayısına göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılığın bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Uluişik (2015) tarafından yapılan çalışma yapmış olduğumuz çalışmayı destekler niteliktedir, Uluişik (2015) tarafından yapılan çalışmada da kardeş sayısının kullanılan her iki ölçeğin toplam ve alt boyutlarında herhangi bir ilişki bulunmadığı anlaşılmıştır. Çalışmaların sonuçlarına baktığımızda kardeş sayısının futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri, saldırganlık düzeyleri, öfke, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık arasında etkinin olmadığını söylenebilir. Bu konu ile ilgili daha fazla çalışma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada aile durumuna göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri ve saldırganlık düzeyleri arasında bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Yalnızca anne-babası

boşanmış taraftarların annesi ölmüş taraftarlara göre şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilim düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Duyar (2011) tarafından yapılan araştırmaya katılan futbol seyircilerine ilişkin anne-babanın eğitim durumuna göre saldırganlık durumlarının karşılaştırılması yıkıcı saldırganlık, atılğan saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık puanlarının babanın eğitim seviyeleri bakımından karşılaştırılmasında, babanın eğitim seviyesinin ilköğretim, orta öğretim, ve üniversite olması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ve aynı çalışmada anne eğitim durumunda ise; annenin eğitim seviyesi bakımından karşılaştırılmasında, annenin eğitim seviyesinin ilköğretim, orta öğretim, ve üniversite olması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Duyar (2011) tarafından yapılan çalışma, tarafımızca yapılan çalışmayı destekler niteliktedir. Aile durumunun fanatiklik ve saldırganlık düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmamasının nedenini, bireyin yakın aile dışındaki çevresel faktörlerden daha fazla etkilendiği, akranlarının, görsel, yazılı ve sosyal medyanın etkisinde daha fazla kaldığı söylenebilir. Amato (2000), boşanma durumunun duygusal destek kaybı, ekonomik zorluklar gibi olumsuz yaşam olaylarına etki ettiğini ifade etmiştir. Anne ve babası boşanan öğrenciler yaşadıkları bazı olumsuzlukları şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimine yansıtmış olabilirler.

Araştırmada eğitim durumuna göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri ile saldırganlık arasında genel olarak ilişkiye rastlanılmamıştır fakat şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi alt boyutu ve futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyutları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bulgulara göre, ön lisans öğrencileri lisansüstü öğrencilerden şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ile futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri daha yüksektir. Yapılan çalışmalarda eğitim durumu ile fanatiklik durumu arasındaki ilişkide farklı sonuçlara rastlamak mümkündür. Açık vd (2018), yaptığı çalışmada eğitim durumu ile taraftarlık tutumları arasında farklılık olmadığını tespit etmiştir. Doğaner vd. (2021), ise eğitim durumu ile fanatiklik arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada elde ettiğimiz eğitim farkının şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ile fanatiklik seviyesinde ortaya çıkması eğitim durumu ile ilişkilendirilebilir. Durmaz ve Buran (2023), eğitim seviyesi arttıkça fanatiklik düzeyinin azalmasında bilinçlenmenin varlığından söz edilebileceğini ifade etmişlerdir. Çalışmamızın şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi alt boyutu ve futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyutları arasında çıkan istatistiksel sonuca göre eğitim arttıkça fanatiklik ve saldırganlık düzeyinde azalma görüldüğü gözlenmiştir.

Durmaz ve Buran (2023)'ın çalışmasında çıkan eğitim düzeyine bağlı fanatiklik düzeyindeki azalma yapmış olduğumuz çalışma ile benzerlik göstermiştir. Bu benzerlik eğitimin her seviyede olumlu etkilerinin olabileceği ile açıklanabilir.

Araştırmada tutulan takıma göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyut ve alt boyut toplam puanlar ile saldırganlık ölçek alt boyutları arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmasa da yapılan başka bir çalışmada desteklediği takımı hayatının merkezine koyan, fanatiklik derecesine ulaşmış taraftarlar da bulunmaktadır. Fanatiklik genel olarak taraftarı olunan takıma her koşulda bağlanmayı ifade etmektedir. Bu bağlılık ötekileştirilen rakiplere karşı hoşgörüsüzlüğü, ileri boyutlarında da şiddeti getirebilmektedir (Akkaya, 2009) sonucuna varılmıştır. Her ne kadar yapmış olduğumuz çalışmada kullanılan ölçeklerin boyut ve alt boyutlarında anlamlı bir istatistiksel sonuca ulaşılmamışsa da Akkaya, (2009) tarafından yapılan çalışmada tutulan takımın şiddet eğiliminde farklılıklar gösterdiği sonucunu ortaya koymuştur, yapılan çalışmada elde edilen sonucun, bizim çalışmamızdan farklı çıkmasına sebep olan faktörlerin şehirselleşme etki, arkadaş grubu, sosyo-kültürel yapı ve sosyolojik bir çöküşün neden olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada spor yapma sıklığına göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri ile saldırganlıkları arasında genel olarak bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Yalnızca şiddete yönelik düşünce ve kurumsal aidiyet ile futbol taraftarı fanatiklik durumları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bulgular neticesinde, hiç spor yapmayan, haftada 1-2 ve ayda 1-2 spor yapanların şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ve kurumsal aidiyet düzeyleri her gün spor yapanlardan yüksek bulunmuştur. Yaptığımız çalışmada elde ettiğimiz bulguların sonucuyla benzerlik gösteren bir çalışmada; spor yapmayan bireylerin sürekli öfke ve öfke dışı puanları yüksek bulunmuştur (Üzüm vd., 2016). Yaptığımız çalışmanın şiddete yönelik düşünce, kurumsal aidiyet ile futbol taraftarı fanatiklik durumları sonuçlarında anlamlı bir ilişki tespit edilmesinin nedeninin Üzüm vd., (2016) tarafından yapılan çalışmadan da anlaşılacağı üzere şiddete yönelik düşüncenin ön plana çıkmasında üniversite öğrencilerinin spor yapmasının önemli bir etkisi olabilir. Spor yapan üniversite öğrencileri yaşadıkları olumsuzlukları spor sayesinde olumlu duygulara aktarabilirler. Spor aktiviteleri sayesinde özgüven gelişimi, sosyal aktivitelere katılım gibi özellikler gelişebileceği için bu durumun olumlu yansımaları olarak düşünülmektedir. Spor yapan üniversite öğrencilerinin bütün bu etkenlerden uzaklaşarak sporun kişiler üzerindeki olumlu etkilerinden faydalanması amacıyla planlı bir şekilde spor yapması,

üniversitelerin bu konuda öğrencileri destekler faaliyet yapmaları önemli olacaktır.

Araştırmada maçları takip etme yerine göre öğrencilerin futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyut ve alt boyut toplam puanlar ile saldırganlık ölçek alt boyutları arasında (şiddete yönelik düşünce alt boyutu ve futbol taraftarı fanatiklik ölçek toplam boyutu hariç) istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Bulgular neticesinde, maçları kafe ve restorandan izleyenlerin şiddete yönelik düşünce alt boyutu ve futbol taraftarı fanatiklik düzeyleri maçları evden ve stadyumdan takip eden öğrencilerden yüksek tespit edilmiştir. Chung vd. (2018), stadyumda maç izleyen katılımcıların fanatizm davranışlarının daha yoğun olduğunu tespit etmiştir. Üniversite öğrencilerinin yaşadıkları şehir itibarıyla tuttıkları takımın her maçını stadyumda izleyemedikleri söylenebilir. Çalışmada elde ettiğimiz kafe restoran gibi alanlarda maç izleyen üniversite öğrencileri kendilerini stadyum ortamında hissedebilirler. Bu anlamda elde ettiğimiz sonuçların benzer olduğunu ifade edebiliriz. Bunun sebebinin taraftarın kalabalık bir kitle içinde kendini ve davranışlarını kamufle etme imkanı bulması, bireysel olarak sergileyeceği şiddet, öfke vb. tarzı davranışları toplumsal ve hukuki normlar gereğince kaçınmak istemesinin bir neticesi olduğu, büyük bir grup halinde aynı takımı destekleyen taraftarın birbirlerini sürekli teşvik etmesi ve aşırı güdülenmenin bir sonucu olarak fanatizmin yüksek boyutlara ulaştığı sonucu düşünülebilir. Bu çıkarım bir çalışmada yer alan taraftar grupların kendi aralarında küçük ekipler halinde ortak davranışlar gösterir (Doewes vd., 2020) sonucuyla desteklenebilir. Maçları evde izleyen taraftarın şiddete yönelik düşünce ve FTFÖ düzeyinin düşük olması taraftarlık durumu ile ilişkilendirilebilir. Taraftar olarak ev ortamında maç izlemenin vermiş olduğu rahatlık hissi ve evin mahremiyetinden dolayı özellikle toplumsal normlar tarafından yargılanmadan özgürce hareket edebileceği düşünülmektedir.

6. ÖNERİLER

- Erkeklerin saldırganlık düzeylerinin azaltılması için toplumsal yapı içerisinde kendilerini ifade edebilecekleri ortam sağlanmalıdır. Spor ve fiziksel aktivitelerin teşvik edilerek katılım sağlanması hedeflenmelidir. Üniversitelerde ders müfredatına spor temelli derslerin eklenmesi önerilmektedir.
- Yaş ortalaması azaldıkça saldırganlık düzeyinde artış gözlemlenmiştir. Bu durumun önüne geçebilmek ve erken yaşlarda saldırganlık durumlarını etkileyen faktörler ile ilgili farkındalığı arttırmak için ortaokul ve lise eğitiminde müfredata fair-play konularının alınması veya başlıca bir ders olarak okutulmalı.
- Anne ve babası boşanmış kişilere, okulları tarafından sağlanan rehberlik hizmetlerinin nitelikli hale getirilmesi ve kişiye uygun psiko-eğitim faaliyetlerinin sağlanması, bu sürece katkı amaçlı olarak sporun rehabilitasyon yönü kullanılarak bireylerin spor etkinliklerine katılmaları sağlanmalı.
- İş hayatında stres altında olan bireylere, mesai saatleri dışında ekstra bir iş yükü yüklenmemeli, kurum içi faaliyetlerle çalışma yerine aidiyet duygusu artırılmalı.
- Sporda şiddetle ilgili kanun maddelerinin daha caydırıcı hale getirilmesi, stadyumda bulunan tribünlerde görevli sivil kıyafetli kolluk kuvveti görevlilerinin ve fahri spor müfettişlerinin bulunması suçluyu derhal tespit etmesi önerilir.

KAYNAKLAR

- Abay, E., Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. Klinik Psikiyatri. 3. 21-26.
- Acet, M. (1997). Futbol seyircisinin sosyokültürel yapısının şiddet eylemine etkisi voleybol ve basketbol seyircileri ile karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Acet, M. (2001). Futbol seyircisini fanatik ve saldırgan olmaya yönelten sosyal faktörler. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.
- Acet, M. (2006). Sporda saldırganlık ve şiddet. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Açak, M., Düz, S., Karataş, Ö., Karademir T., Kurak, K., & Bayer, R. (2018). Türkiye futbol federasyonu 1. Ligindeki taraftarların fanatiklik durumlarının incelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 20 (3), 8-23
- Adıgüzel, M. (1999). Sporun kitlelere yaygınlaştırılmasında televizyonun rolü ve bölgesel televizyonların spor yayın politikalarının bölge halkı tarafından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Afyon, Y. A. (1994). Futbol'da öğrenme ve öğretme. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Akkaya, C. (2009). Toplumsal Bir Problem Olarak Şiddet. Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler, (Editör: Nurşen Adak), Ankara: Siyasal Kitabevi, 327-350.
- Akpınar, İ. (2024). Futbol Maçları ve Tribün Deneyimlerinin Taraftarların Kimliklerini Etkileme Yolları. Journal of Global Sport and Education Research, 7(1), 72-78.
- Alsarraf, A. S. N. (2020). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Fanatiklik Düzeyinin Araştırılması: Gazi Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. Journal of marriage and family, 62(4), 1269-1287.
- Amman, M. T. (1999). Dünyada ve Türkiye'de spor sosyolojisi, tarihçe ve günümüzdeki durum. Dinamik Spor Bilimleri Dergisi. 50(1). 74.
- Arıkan, Y. (2007). Futbolda şiddet ve polis. Polis Bilimleri Dergisi. 9(1-4). 109-132.
- Arslan, C. (2013). "Sporda/futbolda şiddet: Gerçekten çözmek istiyor muyuz?" .Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H. ve Efe, R. (Ed.). Tüm yönleriyle sporda şiddet (ss. 81- 90). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.
- Aslım, M. (2007). Modern toplumda sporun işlevi üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Ateşoğlu, M. (1974). Sporda erdemlik: fair play. Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2003). Okulda ahlak eğitimi ve ahlak öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemi (1. Basım). Ankara: Nobel.
- Bağış, R. C. (2021). Futbol taraftarı saldırganlığı ve sosyal öğrenme. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (27). 184-193.
- Balcı, V., Gök, Y. ve Akoğlu, H. E. (2018). Türkiye'nin ulusal gençlik ve spor politikalarının, sürdürülebilirliğin sosyal boyutuyla incelenmesi. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 3(1). 9-22.

- Balçıkınlı, G. S., Yıldırım, İ. (2011). Profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimleri ve empatik eğilim düzeyleri. *Sporometre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 9(2). 49-56.
- Baldık, Ö. (2002). Futbolun kuşatıcılığı altında. *Zafer Dergisi*. 310.
- Baltas, A. (2021). Football clubs, social changes, and political disputes in interwar greece. *The International Journal of the History of Sport*. 37(11). 992-1006.
- Baş, M. (2008). Futbolda taraftar ve takım özdeşleşmesi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Bilir, P., Sangün, L. (2014). Adana Demirspor ve Adanaspor futbol taraftarlarının şiddet eğilimleri. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*. 5(1). 56-65.
- Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current opinion in psychology*, 19, 39-42.
- Bridgewater, S., Stray, D.S. (2008). Brand Values and a Typology of Premiership Football Fans Dr.
- Bryant, J., Zilmann, D. (1983). *Sports Violence and Media* (First Edition). Chicago Erlboun Associates.
- Budi, D.R., Widyaningsih, R. (2021). Revealing fanaticism of football supporters: mass psychology perspective. *Annals of Tropical Medicine Public Health*. 24(03).
- Buraimo, B., Simmons, R., Szymanski, S. (2006). English football. *Journal of Sports Economics*. 7(1). 29-46.
- Can, B., Kendirli, K. ve Polat, E. (2020). Basketbol ve futbol seyircilerinin taraftar özdeşleşme düzeyi, iletişim becerisi ve saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 6(2). 243-264.
- Cengiz, R. (2004). Futbol antrenörlerinin saldırganlık türleri ve şiddet olaylarına bakış açıları. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cesur, S. (2003). "Morality concepts within a group of Turkish adults". 29th Annual Conference of the Association for Moral Education, Krakow.
- Çakmak, N.M. (1999). Türk futbol federasyonu hukuki statüsü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, A., Zengin, S., ve Baş, M. (2017). Sporcu lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(4), 20-31.
- Çolakoğlu, F.F., Solak, N. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet ve okul türüne göre saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi (Çorum ili örneği). *International Journal of Social Science*. 26. 57-66.
- Çolakoğlu, T. (2000). Sporun topluma yaygınlaştırılmasında medyanın etkisi (güreş örneği). Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Chung, E., Farrelly, F., Beverland, M. B., Karpen, I. O. (2018). Loyalty or Liability: Resolving the Consumer Fanaticism Paradox. *Marketing Theory*, 18(1), 3-30.
- Çumralıgil, B., Alpaslan Görücü, A. (2007). Örgütlenme yönetim biçimleriyle spor. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayını.
- Da Silva, E. C., LasCasas, A. L. (2017). Sportfans as consumers: an approach to sportmarketing. *British Journal of Marketing Studies*. 5(4). 36-48.
- Demir, M., Talimciler, A. (2014). Sosyal medyada futbol ve nefret söylemi. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(5), 249-279.

- Demirci, A. K. (2021). Samsunspor taraftarlarının spor farkındalığı ile fanatizm düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı, Samsun.
- Demirci, N. (1986). Spor yönetimi ve organizasyonu (1. Baskı). İstanbul: MEB Basım Evi.
- Demirtaş Madran, A. (2013). Buss-Perry saldırganlık ölçeği'nin türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Türk Psikiyatri Dergisi. 24(2): 124-9.
- Doewes, R. I. Purnama, S. K., Islah Uzzaman, N. (2020). The miracle of women supporters' fanaticism in Indonesian football. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. 24(02).
- Doğan, O. (2004). Spor psikolojisi ders kitabı. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Doğaner, S. Erdeveciler, Ö., Balci, V., Uyar, Y., Bağış, T. Ö., ve Ercan, M. (2021). Futbol taraftarlarının fanatizm düzeylerinin belirlenmesi. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 19 (4), 257-269.
- Doğar A.V. (2002). Futbol eğitim ve öğretimi ders notları. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. 0 (13). 19-21 .
- Duarte, I. C. Afonso, S., Jorge, H., Cayolla, R., Ferreira, C. and Castelo-Branco, M. (2017). Tribal love: the neural correlates of passionate engagement in football fans. Social Cognitive And Affective Neuroscience. 12(5). 718- 728.
- Durmaz, E., Buran, A. (2023). Futbol Fanatizminin Saldırganlık Davranışı, Öfke Duygusu ve Dürtüsellik ile İlişkisi. ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities, 7(2), 594-612.
- Duyar, D. (2011). Futbol seyircisinde saldırganlık davranışlarının incelenmesi, Konya.
- Dwyer, B., LeCrom, C., Greenhalgh, G. P. (2018). Exploring and measuring spectator sport fanaticism. Communication Sport. 6(1). 58-85.
- Erdemli, A. (1992). "Fair-play ve olimpizm". Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi, Ankara.
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu inceleme üzerine. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 26. 1-58.
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu inceleme üzerine. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 26(2). 1-58.
- Erişim: 05.12.2023, <https://sozluk.gov.tr/>
- Erişim: 23.11.2023, <https://www.etimolojiturkce.com/arama/futbol>
- Erkal, M., Baloglu, E. ve Baloglu, F. (1997). Ansiklopedik sosyoloji sözlüğü. İstanbul: Der Yayınları.
- Erkal, M., Güven, Ö., Ayan, D. (1998). Sosyolojik açıdan spor (3. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Fındıklı, R. (2000). Polis mesleğinin özellikleri ve mesleki kimlik olgusu. Polis Bilimleri Dergisi. 5. 14.
- Fişek, K. (1983). Türkiye'de spor. Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi. İstanbul: İletişim.
- Gill, L.D. (1986). Psychological dynamics of sport (1. Edition). Human Kinetics Publ-Champaign.
- Girtler, R. (2006). Terbiyesizliğin teorisi. M. Beyaztaş (çev.), İstanbul: Kale Yayınları.

- Göksel, A. G., Kul, O. (2023). Futbol Taraftarlarının Takım Özdeşleşme ve Karşıt Görüşe Saygı Düzeylerinin İncelenmesi. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi.
- Göral M., (1997). Türkiye’de spor eğitimcisi yetiştiren kurumların incelenmesi. M.Ü BESYO Spor Bilimleri Dergisi. 141.
- Green, R.G. (1990). Human Aggression (1. Edition). Buckingham, Open University Pres.
- Gül, M., Gül, O. ve Uzun, R. N. (2021). Türk- İslam medeniyetinde spor kültürü: okçuluk, binicilik ve güreş özelinde olgular. Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi. 16(31). 119-135.
- Güler, C. (2020). Futbol taraftarlarının fanatizm ve lisanslı ürün satın alma düzeylerinin incelenmesi. OPUS International Journal of Society Researches, 16 (32), 4784-4808.
- Gültekin, O., Doğan, M., Doğan, A. ve Eylen, B. (2000). “Futbol sahalarında şiddet ve emniyet güçlerinin tutumu üzerine bir araştırma”. 21.Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, Ankara.
- Günay, Y., Aygün, M. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Spora Katılım Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Research in Sport Education and Sciences, 25(4), 89-92.
- Hanifi, Ü. Z. Ü. M., Orhan, M., KARLI, Ü., Duş, M. K., Yerlikaya, G., & Gökgöz, H. (2016). Spor yapan ve yapmayan bireylerin öfke kontrol tarzlarının incelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Hortaçsu, N. (1998). Grup içi ve gruplar arası süreçler (1. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- İkizler, C.. (1997). Sporda başarının psikolojisi. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- İnal, A.N. (2013). Futbolda eğitim ve öğretim. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Johnson, C. (1984). “Assistant Club Coach”, Coaching theory manuel. London: British Amateur Athletic Board, BAAB Publishing.
- Jovanovska, S. R. (2020). Sports marketing-products and customers. Research in Physical Education, Sport Health. 9(1).
- Kalkan, T. (2017). 12-15 yaş grubu kadın hentbolcuların müsabaka öncesi kaygı durumlarının fair play tutumlarına etkisinin incelenmesi (Amasya İli Örneği). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Karagözoğlu, C., Ay, S.M. (1997). Futbol seyircisinde saldırganlık eğilimleri İstanbul örneği. 1.Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kasap, H. (1991). “Spor ahlakının oluşmasında antrenör faktörü”. Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu, İstanbul.
- Keten, M. (1993). Türkiye’de spor (2. Baskı). İstanbul: Polat Ofset.
- Kılıç, E. (2003). Kirli kramponlar (1. Baskı). İstanbul: Emre Matbaacılık.
- Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Konter, E. (2006). Spor psikolojisi el kitabı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Koruç, Z., Bayar, P., Arslan, F. (2004). Türkiye’de futbol fanatikleri: Sosyal kimlik ve şiddet. Türkiye Futbol adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları Bilimsel Araştırma Yarışması, Ankara.
- Köknel, Ö. (1996). Bireysel ve toplumsal şiddet. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kruger, M., Saayman, M. (2019). Kick-starting the experience—an experience-based typology of spectators at a live action sport event. Annals Of Leisure Research. 22(5). 679-698.

- Kurtiç, N., Yaman, M. (2014). Futbol taraftarını saldırganlığa iten psiko-sosyal nedenler. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. (12). 45-54.
- Kuru, E. (2000). Sporda psikoloji (1. Baskı). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Basımevi.
- Kutomanov, S. A., Lipich, T. I., Borisova, O. S. and Pocheptsov, S. S. (2019). Football fans in the context of negative identity. Revista San Gregorio. 1(32). 189
- Lenk, H. (2000). Zur fairness unter systemzwaengen. Leistungssport. 30(6). 25-27.
- MBS. (2011). Sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair kanun. Erişim: 23 Aralık 2023, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6222&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Morkoç, D. K. (2017). Topluma hizmet uygulamaları boyutunda üniversite web Sitelerinin incelenmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi. 7(2). 256-266.
- Or, E. (2009). Taraftar memnuniyeti. İstanbul: TFF- FGM Futbol Eğitim Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (1994). Psikolojik testler. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Özmaden, M., Yıldırım, İ. (2003). Futbola ilişkin dışsal etkenlerin seyirci saldırganlığı üzerindeki etki düzeylerinin araştırılması. Beden eğitimi ve sporda sosyal alanlar kongresi bildiriler kitabı. Ankara: Belge Matbaacılık.
- Pehlivan, Z. (2004). Fair-Play kavramının geliştirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi. 2(2). 49-53.
- Poyraz, H. (2007). Fanatizm, bağlanma ve ahlak. Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi. 53. 27-36.
- Püsküllüoğlu, A. (2001). Türkçedeki yabancı sözcükler sözlüğü 2. Basım. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Roversi, A. (1991). Football violence in Italy. International Review for the Sociology of Sport, 26(4), 311-331.
- Rona, M.Ş. (2003). Futbol müsabakalarında şiddet olaylarına karışarak adli kayıtlara geçen seyircilerin psiko-sosyal analizleri üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sert, M. (2000). Gol atan galip, futbola sosyolojik bir bakış (1. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Setiadi, R., Franky, F. (2019). Analysis of the influence of KTA on the level of anarchies related to the age and fanaticism level of football supporters in Indonesia. In Journal of International Conference Proceedings. 2(3). 379-383.
- SOCIAL ISSUES RESEARCH CENTRE – SIRC. (2008). Football Passions: Report conducted by the Social Issues Research Centre. Oxford. UK.
- Şahin, H. M. (2003). Sporda şiddet ve saldırganlık. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Talimciler, A. (2006). Sosyolojik açıdan futbol fanatizmi. Sosyoloji Dergisi. (15).
- Tanriverdi, H. (2012). Spor ahlaki ve şiddet. The Journal of Academic Social Science Studies. Publication of Association Esprit, Société et Rencontre Strasbourg/France, 5(8), 1071-1093.
- Taşmektepligil, M.Y., Hazar, F., Ağaoğlu, S.A., Öğreten, N. ve Terzioğlu, E.A. (2009). Beden eğitimi ve spor alanı mezunlarının istihdam sorunları ve yeni iş olanakları. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 11(2). 99-118.
- Taşmektepligil, M.Y., Çankaya, S. ve Tunç, T. (2015). Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 6(1), 41-49.

- Taştan, Ş. (2009). Futbol Taraftarlığı ve şiddet olgusu farklı taraftar gruplarında şiddet eğilimleri üzerine karşılaştırılmalı sosyolojik bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- TFF. (2008). Türkiye Futbol Federasyonu 2008-2009 Sezonu Türkcell Süper Lig Müsabakaları Statüsü Ankara: Türkiye Futbol Federasyonu Futbol Disiplin Talimatı.
- Tucker, L. W., Parks, J. B. (2001). Effects of gender and sport type on intercollegiate athletes' perceptions of the legitimacy of aggressive behaviors in sport. *Sociology of Sport Journal*, 18(4), 403-413.
- Turam, E. (1996). TV' deki şiddetin çocuklara etkileri üzerine farklı bir bakış. *Cogito Dergisi*. 7. 391-406.
- Uluşık, V. Spor Yapan ya da Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Stres ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi (Burdur İli Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Üzüm, H., Orhan, M., Karlı, Ü., Duş, M. K., Yerlikaya, G., & Gökgöz, H. (2016). Spor yapan ve yapmayan bireylerin öfke kontrol tarzlarının incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 453-469.
- Voigt, D. (1998). Spor sosyolojisi. A. Atalay (çev.), İstanbul: Alkım.
- Yetim, A. (2000). Sosyoloji ve spor. Ankara: Topkar Matbaacılık.
- Yıldıran, G. (1992). "Sporda fair play kavramının tarihsel boyutları". Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi, Ankara.
- Yıldıran, G. (2002). "Fair play: kapsamı, Türkiye'de ki görünümü ve geliştirme perspektifleri". VII. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Antalya.
- Yıldıran, İ. (2004). Fair play: kapsamı, Türkiye'deki görünümü ve geliştirme perspektifleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 9(4). 3-16.
- Yıldıran, İ. (2005). Fair play eğitiminde beden eğitiminin rolü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 5(1). 3-16.
- Yıldırım, M., Kızılay, S. (2023). Beden Eğitimi ve Diğer Branş Öğretmenlerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. *SSD Journal*, 8(37), 106-123.
- Yoncalık, O., Gündoğdu, C. (2007). "Sporda ahlaki bir sorun olarak doping", doğu anadolu bölgesi araştırmaları. Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu. Elazığ,
- Yüksel, H., Doğan, B. Moralı, S., Acar, ve Murat F. (1998). Futbolda şiddetin toplum bilimsel boyutları. *Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknolojisi Dergisi*. 1. 22-26.
- Zani, B., Kirchler, E. (1991). When violence overshadows the spirit of sporting competition: Italian football fans and their clubs. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 1(1), 5-21.
- Zelyurt, M. K. (2017). Futbolda şiddet ve taraftarlık. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Zelyurt, M.K. (2019). Futbol taraftarlığı, özdeşleşme ve kimlik. *Sportif Bakış Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 85-105.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Kararı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
29.03.2023	3	2023-85

KARAR NO: 2023-85
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Yıldırım Eren BUYRUK'un Prof. Dr. Soner ÇANKAYA danışmanlığında "Üniversite Öğrencilerinin Futbol Taraftarı Fanatiklik Durumu ile Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket ve ölçek çalışmasını içeren 106344 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Yıldırım Eren BUYRUK'un Prof. Dr. Soner ÇANKAYA danışmanlığında "Üniversite Öğrencilerinin Futbol Taraftarı Fanatiklik Durumu ile Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket ve ölçek çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

EK 2. Kişisel Bilgi Formu

Değerli Katılımcı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Yüksek Lisans programı kapsamında “Üniversite Öğrencilerinin Futbol Taraftarı Fanatiklik Durumu ile Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı bilimsel çalışma için anket uygulaması planlanmıştır. Bu çalışma bilimsel bir amaçla kullanılacak olup, verdiğiniz cevaplar başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Üç bölümden meydana gelen uygulamada birinci bölümde kişisel bilgi formu, ikinci bölümde Buss- Perry Saldırganlık Ölçeği, üçüncü bölümde ise Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği yer almaktadır. Gönüllü olarak katılımınız ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Lütfen aşağıdaki kişisel bilgileriniz ile ilgili soruları cevaplayınız.

Cinsiyetiniz?

a) Erkek b) Kadın

Yaşınız, belirtiniz

Medeni Durumunuz?

a) Evli b) Bekar c) Boşanmış

Varsa çocuk sayısı, belirtiniz

Eğitim durumunuz?

a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise d) Üniversite e) Lisansüstü

Siz dahil olarak kaç kardeşsiniz? Belirtiniz

Anne – Babanızla ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi uygundur?

Anne a) Sağ b) Vefat Etti

Baba a) Sağ b) Vefat

Son 1 yılda ne sıklıkla futbol maçı izlediniz?

a) Hiç b) 5’den az c) 10’dan az d) Ayda 1-2 e) Haftada 1-2 f) Her gün

Son 1 yılda futbol maçlarını çoğunlukla nerede izlediniz? (Sadece 1 seçeneği işaretleyiniz)

a) Evde b) Stadyumda c) Kafe-restoran-bar vb. d) Diğer (Belirtiniz)

Ek-3 Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği

Bu ölçek, katılımcıların futbol taraftarlığı ile ilgili tutum ve davranışlarını değerlendirmek amacıyla kullanılacaktır. Bundan başka bir amaç taşımamakta ve anketi dolduran kişilere herhangi bir sorumluluk yüklememektedir. Gösterdiğiniz ilgiye şimdiden teşekkür ederiz. Sorulara verdiğiniz içten ve samimi cevaplar araştırmanın güvenirliliği açısından önemlidir.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Canlı yayınlarda spikerin takımım aleyhine yaptığı yoruma çok sinirlenirim.	1	2	3	4
2. Takımımın maçlarını izlemek için stadyumlara giderim.	1	2	3	4
3. Takımımın sembollerini gösteren kıyafet ve malzemeler ile maça giderim.	1	2	3	4
4. Statta bütün tezahüratlara eşlik ederim.	1	2	3	4
5. Maç esnasında kızdığım anda sahaya yabancı cisim atabilirim.	1	2	3	4
6. Tribünlerle ilgilenmekten çoğu zaman golü göremediğim olur.	1	2	3	4
7. Takımım müsabakayı kazanmak için (kural dışı dahil) her yolu denemelidir.	1	2	3	4
8. Çoğu zaman tribünden rakip oyuncu veya hakem aleyhinde kötü tezahürat yaparım.	1	2	3	4
9. Rakip takım taraftarlarına yapılan fiili şiddetti doğal karşılarım.	1	2	3	4
10. Takım tutmayan kişileri veya çocukları kendi takımımın taraftarı yapmak için uğraşırım.	1	2	3	4
11. Rakip takım seyircisini o takımın renkleri ile dışarıda görsem ona saldırmamak için kendimi zor tutarım.	1	2	3	4
12. Rakip takım seyircisi ile kavga çıkarsa çekinmeden kavgaya girerim.	1	2	3	4
13. Oyun çığırından çıkmışsa bazen çekinmeden sahaya girebilirim.	1	2	3	4

Ek-4 Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Aşağıdaki her bir maddeyi okuyarak, bu madde sizin için her zaman doğru ise “Tamamen Katılıyorum” , genelde doğru ise Katılıyorum , emin değilseniz “Kararsızım” , genelde doğru değilse “Katılmıyorum” , hiçbir zaman doğru değilse “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde işaretleme yapmanız rica olunur.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler					
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim					
3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında “acaba benden ne istiyor” diye düşünürüm					
4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim					
5. Öfkeden deliye döndüğümde birşeyler kırıp dökerim					
6. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam					
7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez					
8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum					
9. Sakin yapılı biriyimdir					
10. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheyle yaklaşırım					
11. Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu					
12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim					
13. Birisi bana sataşırса kolaylıkla onu itip tartaklayabilirim					
14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim					
15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir					
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum					
17. Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm					
18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim					
19. Yapmak istediğim birşey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım					

20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılıyorum					
21. İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim					
22. Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm					
23. Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum					
24. Diğer insanların her zaman çok iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum					
25. Birisi beni iterse onunla kavgaya tutuşurum					
26. Arkadaşlarımın arkamdan konuştuklarını biliyorum					
27. Arkadaşlarım münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler					
28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm.					
29. Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim.					

EK 5. Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği İzin Yazısı

Soner CANK... 22 Şub 2023   ...
alıcı: ben v

Ölçeği kullanmanızda herhangi bir sakınca yoktur. Başarılar dilerim.

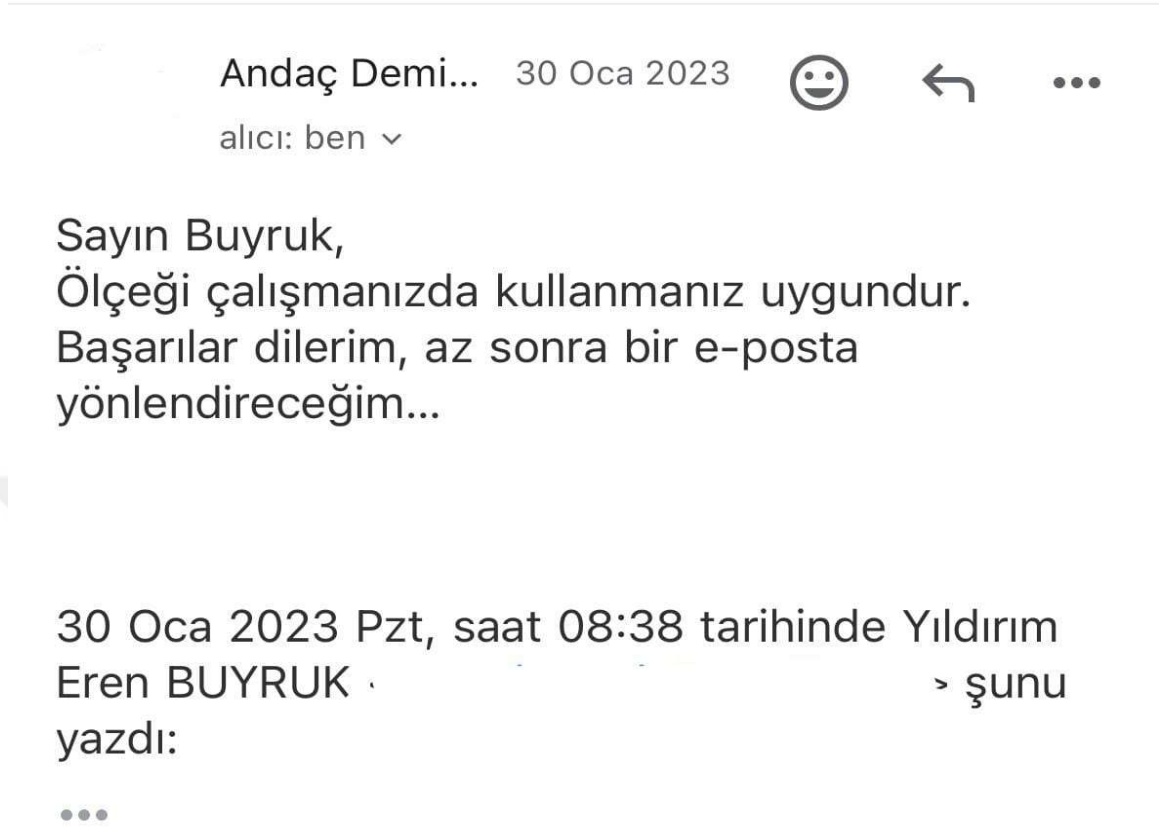
22 Şub 2023 Çar, saat 13:19 tarihinde Yıldırım Eren BUYRUK şunu yazdı:

Tarafınızdan geliştirilen Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeğini yüksek lisans tez çalışmamda kullanmak için izninizi istiyorum. Saygılarımı sunar, iyi çalışmalar dilerim.

--

Prof.Dr. Soner ÇANKAYA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi
Spor Yöneticiliği Bölümü
55139 Kurupelit / Atakum Samsun - Türkiye

EK 6. Buss Perry Saldırganlık Ölçeği İzin yazısı

ÖZ GEÇMİŞ

Yıldırım Eren BUYRUK, Niksar Ahmet Altıkulaç Anadolu Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Spor yöneticiliği bölümünden 2015 yılında mezun oldu. 2019 yılında Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Astsubay Mesleki Eğitim Merkezini başarıyla bitirerek Jandarma Astsubay’ı olarak nasp edildi ve halen bu görevi icra etmektedir.2022 yılında OMÜ Spor yöneticiliği Yüksek Lisans programına girdi, halen devam etmektedir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0009-0007-1245-2804

Yayınlar:

1. Buyruk, Y.E. ve Çankaya, S. (2024). *Fair play kavramı ve futbolda fair play* Yurtsızoğlu, Z., Çağlar, E.Ç., (Ed.). Sporun Yolu:Tarih,Yönetim ve Etik Üzerine, Gazi Kitabevi.